

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI

MAKTABGACHA TA’LIM FAKULTETI

MEHNAT TA’LIMI KAFEDRASI

RO‘YXATGA OLINDI

№ _____
2019y “ ____ ” _____

«TASDIQLAYMAN» Samarqand
davlat universiteti o‘quv ishlari
bo‘yicha prorektori:
_____ prof. A.Soleev
_____ 2019 y

BILIM SOHASI: 100000 – GUMANITAR SOHA

TA’LIM SOHASI: 110000 – PEDAGOGIKA

TA’LIM YO’NALISHI: 5112100 – MEHNAT TA’LIMI

“Kasb hunarga yo’naltirish” fanidan

O‘QUV-USLUBIYMAJMUA
(Moodle tizimi rejasi asosida) 2-I/M

Tuzuvchi:

SamDU Maktabgacha ta’lim fakulteti,
Mehnat ta’limi kafedrası assistenti,
S.S. Igamov

Kafedra mudiri:

t.f.n., A. Urunov

**Fakultet o‘quv –uslubiy
kengashi raisi:**

dots. T. Ostonov

**Fakultet dekani:
O‘quv-uslubiy boshqarma
boshlig‘i**

prof. B. Xaydarov

dots.B. Aliqulov

MUNDARIJA

N		Betlar
1	Sillabus (yo‘nalishning namunaviy va ishchi o‘quv rejasi, fanning namunaviy va ishchi o‘quv	
2	Texnologiya ta‘limini o‘qitish metodikasi fanining nazariy materiallari (ma‘ruzalar matni)	
3	Glossariy	
4	Foydalanilgan adabiyotlarning elektron shakli (disk shaklida ham qo‘yishmumkin)...	
5	Mavzular bo‘yicha taqdimotlar, mustaqil ta‘lim uchun materiallar (ilmiy maqolalarva boshqa manbalar).....	
6	Laboratoriya (amaliy yoki seminar) mashg‘ulotlari materiallari	
7	Qo‘shimcha materiallar (videolar, keys-stadilar va boshqalar)....	

**“Kasb hunarga yo’naltirish”fanining 2019-2020 o‘quv yili uchun
mo‘ljallangan**

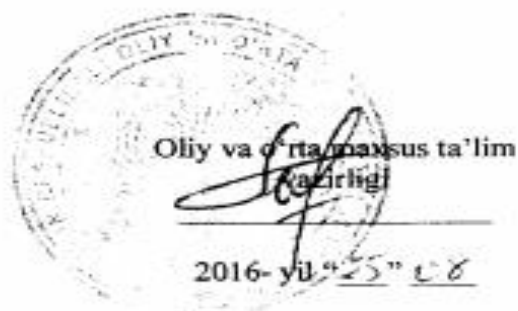
SILLABUSI

OTMning nomi va joylashgan manzili:	Samarqand Universiteti	Davlat	Spitamrnshoh ko'chasi 166		
Kafedra:	Mehnat ta'limi			Maktabgacha ta'lim fakulteti tarkibida	
Ta'lim sohasi va yo'nalishi:	110000 –Pedagogika		5112100 - mehnat ta'limi		
Fanni (kursni) olib boradigan o'qituvchi to'g'risida ma'lumot:	O'qit. S.S.Igamov		e-mail:	So.bir@mail.ru	
	O'qit. Z.I.Markayev		e-mail:	Zafar_Markayev@mail.ru	
Dars vaqti va joyi:	Fakultet binosi		Kursning davomiyligi:	Ta'lim yo'nalishi o'quv rejasiga muvofiq 4 kurs VII semestr	
Individual grafik asosida ishlash vaqti:	Chorshanba va juma kunlari 15.00 dan 17.00 gacha 2 m xonada				
Fanga ajratilgan Soatlar	Auditoriyasoatlari			Seminar 6	Mustaqiln ta'lim: 40
	Ma'ruza	6	Laboratoriya		
Fanning boshqa fanlar bilan bog'liqligi (prerekvizitlari):	“Mehnat ta'lim metodikasi”, “Pedagogika nazariyasi va tarixi”, “Pedagogik mahorat”, “Ijodkorlik faoliyati”, va boshqa fanlar				
Talabalar uchun talablar	- Professor-o'qituvchiga va guruhdoshlarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lish;Universitet ichki tartib - intizom qoidalariga rioya qilish;uyali telefonni dars davomida o'chirish; - berilgan uy vazifasi va mustaqil ish topshiriqlarini o'z vaqtida va sifatli bajarish; ko'chirmachilik (plagiat) qat'iyan man etiladi; qoldirilgan darslar qayta o'zlashtirilishi shart; talaba reyting ballidan norozi bo'lsa e'lon qilingan vaqtdan boshlab 1 kun mobaynida apellyasiya komissiyasiga murojat qilishi mumkin				
Elektron pochta orqali munosabatlar tartibi	Professor-o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqa elektron pochta orqali ham amalga oshirilishi mumkin, telefon orqali baho masalasi muhokama qilinmaydi, baholash faqatgina universitet hududida, ajratilgan xonalarda va dars davomida amalga oshiriladi.				

1

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

Ro'yxatga olindi
BD-5112100 -3.04
2016- yil "25" 08

**KASB HUNARGA YO'NALTIRISH
FAN DASTURI**

Bilim sohasi:	100 000	—	Gumanitar
Ta'lim sohasi:	110 000	—	Pedagogika
Ta'lim yo'nalishi:	5112100	—	Mehnat ta'limi

Toshkent – 2016

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2016-yil "25" 08 dagi "33"-sonli buyrug'ining 4-ilovasi bilan fan dasturi ro'yxati tasdiqlangan

Fan dasturi Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi kengashning 2016-yil "6" 08 dagi "3"-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.

Fan dasturi Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universitetida ishlab chiqildi va turdosh oliy ta'lim muassalari bilan kelishildi.

Tuzuvchilar:

O.A Qo'ysinov. Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti "Kasb ta'limi metodikasi" kafedrası mudiri, pedagogika fanlar nomzodi, dotsent

H.S.Yakubova Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti "Kasb ta'limi metodikasi" kafedrası katta o'qituvchisi

S.Y.Rajabova. Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti "Kasb ta'limi metodikasi" kafedrası o'qituvchisi

Taqrizchilar:

M.Z.Murtazaev A.Qodiriy nomli Jizzax davlat pedagogika inistituti "Mehnat ta'limi va umumtexnika fanlari" kafedrası pedagogika fanlar nomzodi, dotsent

S.S.To'laganova Toshkent shahar Uchtepa tumani 123-maktab umumiy o'rta ta'lim maktabi direktori

Fan dasturi Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti O'quv-uslubiy kengashida tavsiya qilingan (2016-yil 14.09 dagi «10»-sonli bayonnomasi)

Kirish

Ushbu dastur talabalarning mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya, umumkasbiy fanlardan olgan bilim va ko'nikmalarini amalga tadbiq etish, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini kasb hunarga yo'naltirish, kasblar olami bilan tanishtirish, kasbga ko'nikish, moslashish tanlab olgan kasbni shakllantirish yoki boshqa kasbni tanlash, tashkiliy shakllari hamda vositalari, shuningdek, ularga oid rejalashtiruvchi hujjatlar mazmuni bilan tanishtirish masalalarini qamraydi.

Fanning o'quv maqsadi va vazifalari

Fanni o'qitishdan **maqsad** – talabalarni har tomonlama barkamol rivojlangan, hozirgi zamon ruhida tarbiyalangan, bozor iqtisodiyoti davrida ta'lim-tarbiya ishini tashkil etish va uni amalga oshirishga oid dolzarb muammolarni ijobiy hal eta oladigan, milliy istiqlol g'oyasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarimizni chuqur his etib, ularni ta'lim-tarbiya mazmuniga singdira oladigan shaxs –mehnat ta'limi o'qituvchi sifatida umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash ishlarini amalga oshirishni shakllantirishdir.

Fanning vazifasi - talabalarga pedagogik-psixologik bilimlar, kasb hunarga yo'naltirish ishlarini olib borish tashkil etish ko'nikmasi; mehnat ta'limi fanini o'qitish jarayonida kasb hunarga yo'naltirish ishini tashkil etish; pedagogik-psixologik bilimlar, bevosita tanlangan sohalarga va yangi pedagogik, axborot texnologiyalari asosida metodik muammolarni hal etish; mehnat ta'limini o'qitishni tashkil etish hamda uni amalga oshirish metodikasini (har bir kasbga o'rgatishning mazmuni va o'ziga xosligini mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olgan holda) o'rgatishdan iborat.

Fan bo'yicha talabalarning bilimiga, ko'nikma va malakasiga qo'yiladigan talablar

“Kasb hunarga yo'naltirish” o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- talim jarayonida turli usullar bilan o'quvchilarning xususiyatlarni o'rganish ya'ni; kuzatish, diagnostik suhbatlar, kasbga moslashish, professiogramma kabi tushunchalarni chuqur anglab, ularni tadbiq etishga tayyor bo'lishlari zarur;
- kasb hunarga yo'naltirish jaryonida o'quv moddiy bazasini tashkil etish (kerakli anketalar, diagnostik savolnomalar, testlar va x.z.);
- davlat talim standartlarining ishlab chiqish mezonlari va unga qo'yiladigan talablar;
- kasbiy tanlov bo'yicha tashxis markazlarining faoliyati;

- ixtisoslik yo'nalishining istiqboldagi taraqqiyoti va unga kasbiy jixatdan moslashib borish yo'llari to'g'risida *bilishi kerak*;
- mutaxassislik va yo'nalishlar bo'yicha Davlat ta'lim standartlari mazmunini;
- kasbiy tayyorgarligi bo'yicha o'quv rejasi va dasturlar mazmunini;
- kasb-hunar kollejlarda o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish;
- o'zlashtirgan nazariy bilimlari asosida amalda kasbga yaroqlilikni, professional rejalarni to'g'ri tashkil etish *ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak*;
- Qiziqish va qobiliyatlarni aniqlash
- kasb hunarga yo'naltirish ishlarini rejalashtirish;
- tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazish;
- bandlik xizmati bilan ishlash;
- o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash bo'yicha anketalar, diagnostik-differensial savolnomalar va testlardan foydalanish;
- ota-onalar va jamoat tashkilotlari bilan ishlash *malakalariga ega bo'lishi kerak*.

Fanning o'quv rejadagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Kasb hunarga yo'naltirish fani umumkasbiy fan hisoblanib, 7-semestrda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan(matematika, yosh fiziologiyasi va gigiyenasi, iqtisodiyot nazariyasi va h.k.) umumkasbiy (umumiy pedagogika, umumiy psixologiya, mehnat ta'limini o'qitish metodikasi, uy-ro'zg'or asoslari, mehnat ta'limi praktikumi, texnik ijodkorlik va dizayn, xalq hunarmandchiligi, elektrotexnika robototexnika va elektronika, materialshunoslik, va h.k.) va ixtisoslik (texnologiya va dizayn, servis xizmati, qishloq xo'jaligi asoslari) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi.

Fanning ishlab chiqarishdagi o'rni

Talabalar fanni o'zlashtirish jarayonida ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan barcha sohalar, ularda qo'llaniladigan texnologik jarayonlar hamda ishlab chiqarish munosabatlari to'g'risida to'liq tassavurga ega bo'ladilar. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni mehnat ta'limi tarkibida kasbga hunarga yo'naltirish ularning zamonaviy va milliy kasb hunarlarni o'zaro uyg'unligini ta'minlagan holda bilim, ko'nikma, malakalarni egallashlarini ta'minlaydi. Mazkur dastur bo'lajak mehnat ta'limi o'qituvchilariga kasb hunarga yo'naltirish ishlarini o'rgatishga xizmat qiladi.

Fani o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Talabalarining kasb hunarga yo'naltirish fanini o'zlashtirishlari uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahamiyatga egadir. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari, tarqatma materiallar, elektron materiallar, virtual stendlar hamda ishchi holatdagi mashinalarning ishlab chiqarishdagi namunalari va maketlaridan foydalaniladi. Ma'ruza, seminar va laboratoriya darslarida mos ravishda ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalaniladi.

Asosiy qism

Fanning nazariy mashg'ulotlari umumiy mazmuni

O'quvchilarni kasbga hunarga yo'naltirish nazariyasi va metodikasi

Yoshlarni kasb hunarga yo'naltirishning nazariy shart-sharoitlari: fanning maqsadi va vazifalari; fanning mazmuni «Ta'lim to'g'risida»gi qonun; «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi». Kasb hunarga yo'naltirish asoslari to'g'risidagi ta'limot: fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot; kasbni to'g'ri tanlashning ahamiyati; umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishini shakllantirish.

Kasb hunarga yo'naltirish ishining pedagogik asoslari

Mehnat ta'limi o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar. O'qituvchining kasb hunarga yo'naltirishdagi faoliyati va boshqaruvchanligi. O'qituvchining psixologik-pedagogik, umumkasbiy tayyorgarligi. Kasbga yo'naltirish bosqichlarining mazmuni: kuzatish; diagnostik suhbatlar; birinchi bosqich - 1-4 sinf; ikkinchi bosqich - 5-9 sinf; uchinchi bosqich - akademik litsey, kasb- hunar kolleji.

O'zbekiston xalq xo'jaligining asosiy tarmoqlari

Xalq xo'jaligining asosiy tarmoqlari: sanoat – qishloq xo'jaligi, kichik korxonalar, kichik biznes. Xalq xo'jaligidagi kasblar va ularning malaka tavsifnomalari. Kichik mutaxassislarni tayyorlash tizimi.

O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimi

Akademik litseylar va kasb hunar kollejlarning yo'nalishi, ularning bir biridan farqi umumiy tomonlari. O'quvchi yoshlarni kasb hunarga yo'naltirish tizimi.

Fan texnika taraqqiyotini jadallashtirish omillari va istiqboli

Fan texnika taraqqiyotini jadallashtirish omillari. Yangi texnika va ilg'or texnologiya tushunchasi. Zamonaviy ishlab chiqarishning bozor munosabatlari bilan uzviyligi.

O'rta maxsus ta'limi tasniflagichi

O'rta maxsus kasb hunar ta'limidagi tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar tasniflagichi.

Kasb hunarga yo'naltirish ishining maktab tizimi

O'qituvchi shaxsi, fan o'qituvchilari, sinf rahbari; o'quv ishlari bo'yicha mudir, o'quv muassasalari psixologi. Sinf rahbarining kasb hunarga yo'naltirishdagi o'rni. Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalarini tashkil qilish. O'quvchilar bilan ishlash. Ota-onalar bilan ishlash.

Kasb hunarga yo'naltirish ishlari mazmuni va ahamiyati

Kasblar xarakteristikasi – professiogramma. Kasb hunarga yo'naltirish ishlariga qo'yiladigan talablar. Maktabda mehnat ta'limi darslarida kasb hunarga yo'naltirish. Boshqa soha mutaxassisliklar bilan tanishtirish. O'quv muassasasi atrofidagi korxonalar bilan tanishtirish. Maktabdan tashqari tashkilotlarga ekskursiyalarni tashkil qilish, ommaviy axborot vositalarining ahamiyati.

Kasb-hunarga yo'naltirishning ijtimoiy va psixofiziologik asoslari

Kasb hunarga yo'naltirish ishlarining ijtimoiy asoslari. Kasb hunarga yo'naltirish ishlarining psixologik asoslari. Kasb hunarga yo'naltirish ishlarining fiziologik asoslari. Kasb hunarga yo'naltirish ishiga raxbarlik qilish va uni rejalashtirish. Bo'lajak o'qituvchilarni kasb hunarga yo'naltirish ishiga tayyorlash tizimi.

Kasb-hunarga yo'naltirishning tarkibi

Sinf rahbari. Sinf rahbarining kasb hunarga yo'naltirishdagi o'rni. O'quv muassasasi rahbarining kasb hunarga yo'naltirishni tashkil etishi. O'quv ishlari bo'yicha rahbar o'rinbosarlarining vazifasi. O'quv muassasasidan tashqari tarbiyaviy ishlarning takomillashtirish mazmuni. Talabalarni kasb hunarga yo'naltirish ishiga tayyorlashning mazmuni.

Pedagogik-psixologik fanlarni o'rganishda talabalarni kasb hunarga yo'naltirish ishiga nazariy-metodik jihatdan tayyorlash

Psixologiya fanining kasb hunarga yo'naltirishdagi ahamiyati. Pedagogika fanining kasb hunarga yo'naltirishdagi ahamiyati. O'quvchilarni kasb hunarga yo'naltirish tizimida IQ testlarning o'rni.

Darsdan hamda o'quv muassasasidan tashqari kasb hunarga yo'naltirish ishlarini rejalashtirish va tashkillashtirish

Ekskursiyalarga tayyorgarlik ko'rish, o'tkazish hamda uning yakuni bo'yicha hisobot ishlari. To'g'arak ishlarining rejalari tuzish. To'g'arak qatnashchilarining faolligini oshirish yo'llari. Ommaviy tadbirlarni tashkillashtirish. O'quvchilar ishlab chiqargan mahsulotlar ko'rgazmalari. O'quvchilarning kasbiy mahorat tanlovlari.

Hunarmandlarning bozor munosabatlari asosidagi faoliyatlari uyushmalari va uning istiqbollari

Halq hunarmandchiligi bo'yicha ko'rgazma va tanlovlarni tashkil qilish va ishtirokchilarni tanlash qoidalari. Xalq hunarmandchiligining tanlangan yo'nalishi bo'yicha zamonaviy dizayn talablari bilan uyg'unlashtirilgan mahsulot tayyorlashdagi ish usullarini o'rganish.

O'zbekistondagi ishlab chiqarish turlari

O'zbekiston xalq xo'jaligida, sanoat va qurilishda moddiy ishlab chiqarish asoslari va uning tarkibi, o'zaro munosabati, bir-biriga bog'liqligi.

Texnologik jarayon haqida asosiy tushuncha

Yangi texnika va ilg'or texnologiya, uning ifodalanishi. Mehnat predmetiga mexanik ta'sir etish (Texnologiya va dizayn yo'nalishi-materiallarni kesish, qirqish, biriktirish, payvandlash, servis xizmati yo'nalishi-gazlamalarning olinishi, ularni bichish-tikish, pardozlash, mahsulotlarga birinchi va ikkinchi ishlov berish, yarim fabrikatlar va h.k)

Kasb tanlashda uchraydigan xatoliklarni oldini olish omillari

Kasb tanlashda uchraydigan tipik xatoliklar. Kasb tanlashdagi ongillik va mustaqillik. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish.

Kasb tanlashga doir reja tuzish.

Kasb egallash va ishga joylashishga doir shaxsiy reja tuzish . Kasbiy qiziqish va moyilliklarni aniqlash. Tanlangan kasb hunarga doir ma'lumotlar to'plash.

Seminar mashg'ulotlarini tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar

Yoshlarni kasb hunarga yo'naltirishning nazariy shart-sharoitlari: fanning mazmuni, maqsadi va vazifalari.

Kasb hunarga yo'naltirish asoslari tog'risidagi ta'limot: fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot; kasbni to'g'ri tanlashning ahamiyati; umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishini shakllantirish.

Mehnat ta'limi o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar: o'qituvchining kasb hunarga yo'naltirishdagi faoliyati va boshqaruvchanligi; mehnat o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar; o'qituvchining psixologik-pedagogik, umumkasbiy va tayyorgarligi. Kasbga yo'naltirish bosqichlarining mazmuni: kuzatish; diagnostik suhbatlar;

Kasb hunarga yo'naltirish ishining maktab tizimi. O'qituvchining shaxsi, fan o'qituvchilari, sinf rahbari; o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari. Ta'lim muassasalarida kasb hunarga yo'naltirish metodikasi. Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalarini tashkil qilish; o'qituvchilar bilan metodik ishlarni tashkil qilish; o'quvchilar bilan ishlash; ota-onalar bilan ishlash.

Kasb hunarga yo'naltirishning tarbiyaviy ahamiyati. Kasblar xarakteristikasi – professiogramma.

Kasb hunarga yo'naltirish ishlariga qo'yiladigan talablar. Maktabda mehnat ta'limi darslarida kasb hunarga yo'naltirish, boshqa soha mutaxassisliklar bilan tanishtirish, o'quv muassasasi atrofida korxonalar bilan tanishtirish.

Ta'lim muassasalaridan tashqari kasb hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil qilish. Ekskursiyalarni tashkil qilish, kasb hunarga yo'naltirishda ommaviy axborotlar vositalarining ahamiyati.

Kasb hunarga yo'naltirish ishlarining ijtimoiy asoslari. Kasb hunarga yo'naltirish ishlarining psixologik asoslari. Kasb hunarga yo'naltirish ishlarining fiziologik asoslari. Kasb hunarga yo'naltirish ishiga rahbarlik qilish va uni rejalashtirish.

Bo'lajak mehnat ta'limi o'qituvchilarni maktab o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish ishiga tayyorlash tizimi.

Kasb-hunarga yo'naltirishning tarkibi. Sinf rahbari. Sinf rahbarining kasb hunarga yo'naltirishdagi o'rni. O'quv muassasasi rahbarining kasb-hunarga yo'naltirishni tashkil etishi. O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosarlarining vazifasi.

Ta'lim muassasasidan tashqari tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishning ish mazmuni. Talabalarni kasb -hunarga yo'naltirish ishiga tayyorlash mazmuni.

Laboratoriya ishlarini tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar

Laboratoriya ishlarida talabalar kasb hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil qilish, kasb turlari, turkumlari, bo'limlari, guruhlariga ajratish, kasb tanlash formulasini tuzish, ishchi kasblari bilan tanishtirish bo'yicha amaliy ko'nima va malaka hosil qiladilar.

Laboratoriya ishlarining tavsiya etiladigan mavzulari:

1. Xalq xo'jaligidagi kasblar ularning tasnifi.
2. Akademik litseylar va kasb hunar kollejlarining yo'nalishi, ularning bir-birdan farqi, umumiy tomonlarini tahlil qilish.
3. Kasblarning tiplari
4. Kasblarning turkumlari, bo'limlari, guruhlar.
5. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish.
6. Kasb tanlashda ong'ililik va mustaqillik.
7. Kasbning insonga qo'yadigan talablari.
8. Kasb tanlashda yo'l qo'yiladigan tipik xatolar.
9. Professional qiziqish va moyilliklar.
10. Professional qiziqish va moyilliklarni shakllantirish.
11. Kasb tanlashda qobiliyatning ahamiyati.
12. Kasbga yaroqlilik.
13. Kasb tanlashda salomatlikning ahamiyati.
14. Kasblarning tibbiy jixatdan nomuvofiqligi.
15. Kichik mutaxassislarni tayyorlash tizimi.
16. Oliy ta'lim tizimida mutaxassislar tayyorlash.
17. Professional reja to'g'risida tushuncha.
18. Professional rejalarni amalga oshirish bosqichlari.
19. Kasb hunarga qiziqishni aniqlash testini tuzish.
20. Kasb hunarga qiziqishni aniqlash anketasini tuzish.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning shakli va mazmuni

Talaba mustaqil ta'limni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- kasb tiplari, guruhlar sinflari, o'quvchilarning xususiyatlarni o'rganib tashxisdan o'tkazadilar va tavsiyalar beradilar;
- kasblar klassifikatsiyalarining umumiy ta'rifi;
- talabalarga «kasb» tushunchasining ma'nosini yoritib berish;
- ularni kasblarning klassifikatsiyalari bilan tanishtirish;
- talabalarga har bir soha kasblarining jamiyatda tutgan o'rnini haqida ma'lumot berish;

Mustaqil ta'limning tavsiya etiladigan mavzulari:

1. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish nazariyasi va metodikasi.
2. Kasbga yo'naltirish asoslari to'g'risidagi ta'limot: fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot; kasbni to'g'ri tanlashning ahamiyati; umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishni shakllantirish.
3. Mehnat ta'limi o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar: o'qituvchining kasb hunarga yo'naltirishdagi faoliyati va boshqaruvchanligi; mehnat o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar; o'qituvchining psixologik-pedagogik, umumkasbiy tayyorgarligi. Kasbga yo'naltirish bosqichlarining mazmuni
4. Kasb-hunarga yo'naltirish ishining maktab tizimi.
5. O'qituvchining shaxsi, fan o'qituvchilari, sinf rahbari; o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari.
6. Qiziqishlarni aniqlash bo'yicha anketa so'rovnomasi tuzish.
7. Qobiliyatlarni aniqlash usuli bo'yicha test tuzish.
8. Kasblarning tizimli ro'yxati va ulardan foydalanish.
9. O'quv muassasalarida kasb hunarga yo'naltirish metodikasi. Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalarini tashkil qilish, o'qituvchilar bilan metodik ishlarni tashkil qilish, o'quvchilar bilan ishlash; ota-onalar bilan ishlash.
10. Kasb-hunarga yo'naltirishning tarbiyaviy ahamiyati.
11. Kasb tanlashning an'anaviy usullari haqida.
12. Ekskursiyalarni tashkil qilish, kasb hunarga yo'naltirishda ommaviy axborot vositalarining ahamiyati.
13. Sinf rahbari. Sinf rahbarining kasb hunarga yo'naltirishdagi o'rni. O'quv muassasasi rahbarining kasbga yo'naltirish ishini tashkil etishi. O'quv ishlari bo'yicha mudir va o'rinbosarlarining vazifasi.
14. Psixologik-pedagogik fanlarni o'rganishda talabalarni kasb hunarga yo'naltirish ishiga nazariy-metodik jihatdan tayyorlash.
16. Psixologiya fanining kasb hunarga yo'naltirishdagi ahamiyati.
17. Pedagogika fanining kasb hunarga yo'naltirishdagi ahamiyati.
18. O'quvchilarni ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish orqali kasb-hunarga yo'naltirish
19. Mehnat ta'limi darslarida o'quvchilarning dizaynerlik qobiliyatlarini rivojlantirish.
20. Kasb hunarga yo'naltirish tashxis markazlarining faoliyatini tahlil qilish.

Fan dasturning informatsion-uslubiy ta'minoti
Didaktik vositalar

Didaktik vositalar: metall kesish stanoklarining klassifikatsiya jadvali, kesuvchi asbob turlari, texnologik jarayon kartalari, tarqatma materiallar.

Jihozlar va uskunalar, moslamalar: elektron doska-Hitachi, LCD-monitor, elektron ko'rsatgich (ukazka).

Video-audio uskunalar: video va audiomagnitofon, mikrofon, kolonkalar.

Kompyuter va multimediali vositalar: kompyuter, Dell tipidagi proektor, DVD-diskovod, Web-kamera, video-ko'z (glazok).

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati
Asosiy adabiyotlar

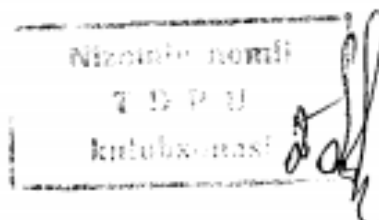
1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yo'llash. O'quv qo'llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yo'llash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzlaksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. -T.:FAN. 2004. 120 b.
2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.
3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.
4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. -Toshkent: O'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

- 1.www.ziynet.uz
- 2.www.pedagog.uz

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM

VAZIRLIGI

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI

«Ro'yxatga olindi»

№ 1205

2019 yil «__» _____

«TASDIQLAYMAN»

O'quv ishlari bo'yicha prorektor

prof. A. Soleev

«__» _____ 2019 yil

KASB HUNARGA YO'NALTIRISH

FANINING ISHCHI O'QUV DASTURI

2-mutaxassislik

Bilim sohasi:

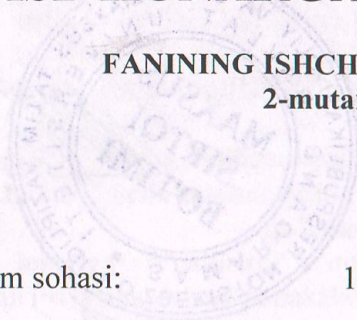
100000 – Gumanitar

Ta'lim sohasi:

Pedagogika

Bakalavriat yo'nalishi:

5112100 –Mehnat ta'limi

Samarqand – 2019 y.

Fanning ishchi o'quv dasturi o'quv, ishchi o'quv reja va o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

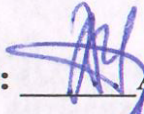
Tuzuvchi:

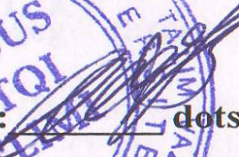
S. S. Igamov «Mehnat ta'limi»
kafedrasi o'qituvchisi.

Taqrizchi:

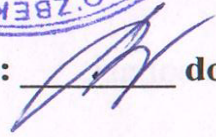
Z. I. Markayev «Mehnat ta'limi»
kafedrasi o'qituvchisi.

29 Fanning ishchi o'quv dasturi "Mehnat ta'limi" kafedrasining 2019 yil avgustdagi «1»- son yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: A. Urinov

Sirtqi (maxsus sirtqi) bo'lim boshlig'i: dots. Sh. Umidullayev

Kelishildi:

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i : dots. B. Aliqulov

Kirish

Ushbu dastur talabalarning kasb ta'limi metodikasi, pedagogika, psixologiya, umumkasbiy hamda maxsus fanlardan olgan bilim va ko'nikmalarini amalga tadbqiq etish, o'quvchilarini kasbga ko'nikish, moslashish tanlab olgan kasbni shakllantirish yoki boshqa kasbni tanlash, tashkiliy shakllari hamda vositalari, shuningdek, ularga oid rejalashtiruvchi hujjatlar mazmuni bilan tanishtirish masalalarini qamraydi.

O'quv fanining maqsadi va vazifalari

Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarni har tomonlama barkamol rivojlangan, hozirgi zamon ruhida tarbiyalangan, bozor iqtisodiyoti davrida ta'lim-tarbiya ishini tashkil etish va uni amalga oshirishga oid dolzarb muammolarni ijobiy hal eta oladigan, milliy istiqlool g'oyasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarimizni chuqur his etib, ularni ta'lim-tarbiya mazmuniga singdira oladigan shaxs –o'qituvchi sifatida shakllantirishdir.

Fanning vazifasi - talabalarga pedagogik-psixologik bilimlar, Kasb hunarga yo'naltirish ishlarini tashkillashtirishni umumkasbiy va maxsus fanlarni o'qitish jarayonida tadbqiq etish; pedagogik-psixologik bilimlar, bevosita tanlangan sohalarga va yangi pedagogik, axborot texnologiyalari asosida metodik muammolarni hal etish; kasb ta'limini o'qitishni tashkil etish hamda uni amalga oshirish metodikasini (har bir kasbga o'rgatishning mazmuni va o'ziga xosligini mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olgan holda) o'rgatishdan iborat.

Fan bo'yicha talabalarning bilimiga, ko'nikma va malakasiga qo'yiladigan talablar

“Kasb hunarga yo'naltirish” o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- talabalar fanni o'zlashtirish jarayonida o'quvchilar bilan ishlash;
- talim jarayonida turli usullar bilan o'quvchilarning xususiyatlarni urganish ya'ni; kuzatish, diagnostik suhbatlar, kasbga moslashish, professiografiya kabi tushunchalarni chuqur anglab, ularni tadbqiq etishga tayyor bo'lishlari zarur;
- Kasb hunarga yo'naltirish jaryonida o'quv moddiy bazasini tashkil etish (kerakli anketalar, diagnostik savolnomalar, testlar va x.z.);
- davlat talim standartlarining ishlab chiqilish mezonlari va unga qo'yiladigan talablar;
  - kasbiy tanlov bo'yicha tashxis markazlarining faoliyati;
  - ixtisoslik yunalishining istiqboldagi tarraqqiyoti va unga kasbiy jixatdan moslashib borish yullari to'g'risida **bilishi kerak;;**
  - mutaxassislik va yo'nalishlar bo'yicha Davlat ta'lim standartlari mazmunini;
  - kasbiy tayyorgarligi bo'yicha o'quv rejasi va dasturlar mazmunini;
  - kasb-hunar kollejlari o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish;
  - o'zlashtirgan nazariy bilimlari asosida amalda kasbga yaroqlilikni, Kasbiy rejalarni to'g'ri tashkil etishni **ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak;**

- kasblarga tibbiy jihatdan nomuvofiqligini aniqlash usullarini egallab olib mashg'ulotlarni o'tkazish;
- Kasb hunarga yo'naltirish ishlarini rejalashtirish;
- tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazish;
- bandlik xizmati bilan ishlash;
- o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniklash bo'yicha anketalar, diagnostik–differensial savolnomalar va testlardan foydalanish;
- ota-onalar va jamoat tashkilotlari bilan ishlash *malakalariga ega bulishi kerak.*

Fanning o'quv rejadagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Kasb hunarga yo'naltirish fani umumkasbiy fan hisoblanib, 5-semestrda o'qitiladi. Dasto'rni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan matematik va tabiiy (fizika, matematika, axborotlar texnologiyasi, chizmachilik, radioelektronika va h.k.), umumkasbiy (pedagogika, pedagogik mahorat, psixologiya, mehnat va muhandislik psixologiyasi va h.k.) va ixtisoslik (materiallar texnologiyasi, mashinasozlik fanlari, o'quv ustaxonalarida amaliy ishlar, kasb ta'limi fanlari, texnika xavfsizligi va h.k.) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi.

Fanning ishlab chiqarishdagi o'rni

Talabalar fanni o'zlashtirish jarayonida ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan barcha sohalar, ularda qo'llaniladigan texnologik jarayonlar hamda ishlab chiqarish munosabatlari to'g'risida to'liq tassavurga ega bo'ladilar. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni mehnat ta'limi tarkibida kasbga yo'naltirish ularning zamonaviy va milliy kasb-hunarlarini o'zaro uyg'unligini ta'minlagan holda bilim, ko'nikma, malakalarni egallashlarini ta'minlaydi. Mazkur dastur bo'lajak mehnat ta'limi o'qituvchilarining kasbga yo'naltirish ishlarini xalq xo'jaligi tarmoqlari istiqbolini hamda kasb-hunar kollejlari sohashtirilganligini hisobga olgan holda bajarishiga xizmat qiladi.

Fani o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Talabalarning Kasb hunarga yo'naltirish fanini o'zlashtirishlari uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informasion-pedagogik texnologiyalarni tadbqiq qilish muhim ahamiyatga egadir. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari, tarqatma materiallar, elektron materiallar, virtual stendlar hamda ishchi holatdagi mashinalarning ishlab chiqarishdagi namunalari va maketlaridan foydalaniladi. Ma'ruza va laboratoriya darslarida mos ravishda ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalaniladi.

Dasto'rning informasion-uslubiy ta'minoti

Mazkur fanni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot-kommunikasion texnologiyalarni qo'llanilishi nazarda tutilgan.

- ma'ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentasion va elektron-didaktik texnologiyalardan;
- laboratoriya mashg'ulotlarida slaydlar, multimedia vositalaridan;

- mashg'ulotlarda Internet tizimi yangiliklari, darsliklarning elektron versiyalari, lingofon qurilmalarini qo'llash nazarda tutiladi.

Kasb hunarga yo'naltirish fanidan ma'ruza mashg'ulotlari

№	Ma'ruza nomi va mazmuni	soat
7-semestr		
1.	Yoshlarni kasbga yo'naltirishning nazariyasi, shart – sharoitlari.	2
	jami	2
8-semestr		
2	Kasb va kasbga yo'naltirish asoslari to'g'risidagi ta'limotlar.	2
3	Kasblar va ularning turlari.	2
	Jami	4
	O'quv yilida jami	6

Kasb hunarga yo'naltirish fanidan laboratoriya mashg'ulotlari

№	Laboratoriya nomi va mazmuni	soat
7-semestr		
1.	Kasb tanlashda qobiliyatning ahamiyati	2
	Jami	2
8-semestr		
2.	Kasbga yaroqlilik	2
	Kasb tanlashda salomatlikning ahamiyati	2
	Jami	4
	O'quv yilida jami	6

Kasb hunarga yo'naltirish fanidan seminar mashg'ulotlari

№	Seminar nomi va mazmuni	soat
7-semestr		
1.	Kasb tanlashga yo'naltirish ishlari, ularning bosqichlari va o'tkazish metodikasi.	2
	Jami	2
7-semestr		
2	Kasbning insonga qo'yadigan talablariKasb tanlashda yo'l qo'yiladigan tipik xatolar.	2
3	Kasbiy qiziqish va moyilliklar.Kasbiy qiziqish va moyilliklarni	2
	Jami	4
	O'quv yilida jami	6

Fanning nazariy mashg'ulotlari mazmuni

1-mavzu. O'quvchi yoshlarni kasbga yo'naltirish nazariyasi, shart sharoitlari

Yoshlarni kasbga yo'naltirishning nazariy shart-sharoitlari: fanning maqsad va vazifalari; fanning mazmuni «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi». Kasbga yo'naltirish asoslari to'g'risidagi ta'limot: fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot; kasbni to'g'ri tanlashning ahamiyati; umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishini shakllantirish. Kasb hunarlarni takomillashtirish, xalq xo'jaligining qishloq xo'jaligini sanoatni rivojlantirish to'g'risida resident farmonlari, qarorlari, yo'l yo'riqlari.

Texnologiya: Aqliy va fikriy hujum, aqliy va fikriy sayohat, muammoli ta'lim

Adabiyotlar: A1, A2, A3, A6, A10, Q7, Q9, Q10, Q11, Q12.

2-mavzu. Kasblar va kasbga yo'naltirishning tarixiy asoslari, ular to'g'risidagi ta'limotlar.

Kishilik jamiyatining paydo bo'lishi, rivojlanishi, dastlabki kasb-hunarlar paydo bo'lishi va tarixiy taraqqiyoti. Xalq hunarmandchiligi, Politeknizm, Dualizm, Avesto, Qur'oni-karim, Al-Jome as sahih, dastlabki va keyingi uyg'onish davrida kasb-hunarlar ta'riflangan manbalar. Temur tuziklarining ahamiyati. Xo'ja ismoil al-Buxoriy, Baxouddin Naqshbandiy, Alisher Navoiy, va boshqalarning kasb-hunarlar haqida fikr-mulohazalari. G'arb mamlakatlari mutaffakirlarining kasb-hunarlar to'g'risidagi nazariyalari. Zamonaviy pedagoglarning kasb-hunarlar to'g'risidagi fikr mulohazalari.

3-mavzu. Kasblar va ularning turlari.

Kasblar tiplari turlanishi mehnat obyektiga qarab Oo, Ot, Otab, Ob. Kasblar turlari oddiy sharoitlarda, ekstrimal holatlarda ishlaydigan kasb-hunarlar, kasblar turkumlari, qo'l asboblari qo'l elektr, elektr-stanoklar, avtomat liniyalarda ishlaydigan kasb-hunarlar. qo'shma kasb-hunarlar, turdosh kasb-hunarlar haqida

Texnologiya: Aqliy hujum, Bumerang, Tushunchalar tahlili uslubi.

Adabiyotlar: A6, A10, A16, A17, Q2, Q4, Q7, Q8, Q9, Q10.

4-mavzu. Kasb ta'limi metodistiga qo'yiladigan talablar.

Kasbga yo'naltirish ta'limi o'qituvchisi va metodisti professiogrammasi, psixogrammasi, trudogrammasi. Bilim ko'nikma malakalari, shaxsiy, kasbiy turlari Kasbga yo'naltirish ta'limi o'qituvchisi va metodistining kasbiy tayyorgarligi turlari. Ularni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimi. Hujjatlari, ish rejasi, dasturi, ota-onalar va o'quvchilar bilan suhbatlar. Pedagogik-psixologik kuzatishlar tashxislar o'tkazish. Anketalar, so'rovnomalar, ularni tahlili.

Texnologiya: Aqliy hujum, Bumerang, Tushunchalar tahlili uslubi.

Adabiyotlar: A6, A10, A16, A17, Q2, Q4, Q7, Q8, Q9, Q10.

5-6 mavzu. Kasb tanlashga yo'naltirish ishlari, ularning bosqichlari va o'tkazish metodikasi.

Kasbga yo'naltirish ishi I-bosqich. I. Tayyorgarlik bosqichi – tasdiqlovchi kuzatishlar. (bevosita va bilvosita) o'tkazish. So'rovnomalar, anketalar, testlar, maktab hujjatlari bilan tanishish. II. Asosiy davr (bosqich) turli hil tadbirlar uyushtirish, o'quvchilarni to'garaklarga, seksiyalarga, uyushmalarga qatnashishi. Ko'rik tanlovlar, olimpiadalarda ishtiroki maktablar kasb-hunarlar markazi faoliyati. III. Yakuniy davr. O'qituvchilarning akademik litsey va kasb –hunar kollejlari, 11 – yillik ta'limda (MKHO'M) o'qitish, pedagogik – psixologik tashxisnoma xulosalari. Kasb tanlash formulasi ta'rifi.

Texnologiya: Aqliy hujum, Bumerang, Tushunchalar tahlili uslubi.

Adabiyotlar: A6, A10, A16, A17, Q2, Q4, Q7, Q8, Q9, Q10.

7-mavzu. “Kasb hunarga yo'naltirish” fanini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish.

Talim va tarbiya tizimida yangi pedagogik texnologiyalarning qo'llanishi. Pedagogik, ta'lim va tarbiya, ishlab chiqarishning innovatsion texnologiyalari, ta'rifi, tavsifi, turlari. Tayanch atamalar, muammoli ta'lim, aqliy hujum. Guruhchalarga ajratish, texnologik darslar va ularning tuzilishi, texnologik darslarda vaqt taqsimoti (xronometraj). Texnologik darslarda bilim ko'nikma malakalarni o'zlashtirish darajalarini nazorat qilish usullari. Darslarda qo'llanilayotgan texnologiyalar turlari. Bumerang, qora quti va b.

Texnologiya: Aqliy hujum, Bumerang, Tushunchalar tahlili uslubi.

Adabiyotlar: A6, A10, A16, A17, Q2, Q4, Q7, Q8, Q9, Q10.

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni - 80 soat,

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'yidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- kasb tiplari, guruhlar sinflari, o'quvchilarning xususiyatlarni o'rganib tashxisdan o'tkazadilar va tavsiyalar beradilar;
- kasblar klassifikasiyalarining umumiy ta'rifi;
- talabalarga «kasb» tushunchasining ma'nosini yoritib berish;
- ularni kasblarning klassifikasiyalari bilan tanishtirish;
- talabalarga har bir soha kasblarining jamiyatda tutgan o'rni haqida ma'lumot berish;
- kasblar mazmunini tushuntirish talabalarining fikrlash doirasini kengaytirish.

Mustaqil ishlarning tavsiya etiladigan mavzulari - 80 soat

№	Mustaqil ish nomi va mazmuni	Soat	Haftalar
1.	O'quvchilarni kasbga yo'naltirish nazariyasi va metodikasi. Yoshlarni kasbga yo'naltirishning nazariy shart-sharoitlari: fanning maqsadi; fanning vazifasi; fanning mazmuni.	2	1-2 hafta
2	«Ta'lim to'g'risida»gi qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dastur. Kasbga yo'naltirish asoslari to'g'risidagi	2	

	ta'limot: fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot; kasbni to'g'ri tanlashning ahamiyati; umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishni shakllantirish.		
3.	Kasbga yo'naltirish ishining pedagogik asoslari. Kasb ta'limi metodistga qo'yiladigan talablar: metodistning Kasb hunarga yo'naltirishda boshqaruvchilik ahamiyati; metodistga qo'yiladigan talablar; metodistning psixologik-pedagogik, umumtexnik va umumta'lim tayyorgarligi. Kasbga yo'naltirish bosqichlarining mazmuni: kuzatish; diagnostik suhbatlar. birinchi bosqich - 1-4 sinf, ikkinchi bosqich - 5-6 sinf, uchinchi bosqich - akadem lisey, kasb- hunar kolleji.	2	3-4 hafta
4.	Kasbga yo'naltirish ishining maktab tizimi	2	
5.	O'qituvchining shaxsi, fan o'qituvchilari, sinf rahbari; o'quv ishlari bo'yicha ilmiy mudir	2	4-5- hafta
6.	O'quv muassasalarida Kasb hunarga yo'naltirish uslubiyoti. Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalarini tashkil qilish; o'qituvchilar bilan metodik ishlarni tashkil qilish; o'quvchilar bilan ishlash; ota-onalar bilan ishlash.	2	
7.	Kasbga yo'naltirishning tarbiyaviy yo'nalishi.	2	6-7- hafta
8.	Maktabda tarbiyalash darslarda Kasb hunarga yo'naltirish; boshqa soha mutaxassisliklar bilan tanishtirish; o'quv muassasasi atrofidagi korxonalar bilan tanishtirish. Maktabdan tashqari tashkilotlarga ekskursiyalarni tashkil qilish, ommaviy axborotlarning ahamiyati.	2	
9.	Kasbga yo'naltirishning ijtimoiy va psixofiziologik asoslari.	2	
10.	Bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarni Kasb hunarga yo'naltirish ishiga tayyorlash tizim.	2	8-9- hafta
11.	Kasb tanlashga yo'naltirishning tarkibi. Bo'lajak o'qituvchilarning mutaxassisligiga asoslangan holda kasbga yo'llash.	2	
12.	Sinf rahbari. Sinf rahbarining kasb tanlashda o'rni. O'quv muassasasi rahbarining kasb tanlashni tashkil etishi. O'quv ishlari bo'yicha rahbar o'rinbosarlarining vazifasi.	2	
13.	O'quv muassasasidan tashqari tarbiyaviy ishlarning takomillashtirishning ish mazmuni. Talabalarni Kasb hunarga yo'naltirish ishiga tayyorlashning mazmuni.	2	10-11- hafta
14.	Ijtimoiy-siyosiy sikldagi fanlarini o'rganishda talabalarni Kasb hunarga yo'naltirish ishiga g'oyaviy-nazariy jihatdan tayyorlash. Bo'lajak fan o'qituvchilarga tayyorlash jarayonida o'quv rejasi bilan tanishishi.	2	
15.	O'quv dasturlarida Kasb hunarga yo'naltirish tarbiyaviy imkoniyatlar.	2	12-13- hafta

16.	Ijtimoiy-siyosiy sikldagi fanlarni o'rganishda talabalarni Kasb hunarga yo'naltirish ishiga g'oyaviy-nazariy jihatdan tayyorlash.	2	
17.	Psixologik-pedagogik fanlarni o'rganishda talabalarni Kasb hunarga yo'naltirish ishiga nazariy-metodik jihatdan tayyorlash.	2	14-15- hafta
18.	Psixologiya fanining Kasb hunarga yo'naltirishda nazariy asoslari.	2	
19.	Pedagogika fanini o'rganishda Kasb hunarga yo'naltirish jarayonida metodik asoslari.	2	16-17-hafta
20.	Mutaxassislikka kirish fanining mazmuni. Talabalarni kasbga yo'llash tizimdagi maxsus, ilmiy va umumiy texnik sikldagi fanlar. Talabalarni kasbga yo'llash tizimdagi maxsus, umumiy texnik sikldagi fanlar.	2	
	Jami	40	

Dasturning informatsion-uslubiy ta'minoti

Mazkur fanni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo'llanilishi nazarda tutilgan.

- ma'ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va elektron-didaktik texnologiyalardan;

- Amaliy mashg'ulotlarda aqliy hujum, guruxli fikrlash pedagogik texnologiyalaridan;

- Seminar mashg'ulotlarida kichik guruhlar musobaqasi, guruhli fikrlash pedagogik texnologiyalarini qo'llash nazarda tutiladi.

“Kasbga hunarga yo'naltirish” fanidan talabalar bilimni reyting tizimi asosida baholash mezonlari.

yakuniy nazorat (YaN) – semestr yakunida muayyan fan bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini baholash usuli. Yakuniy nazorat asosan tayanch tushuncha va iboralarga asoslangan “Yozma ish” shaklida o'tkaziladi.

Oliy ta'lim muassasasi rahbarining buyrug'i bilan ichki nazorat va monitoring bo'limi rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida YaN ni o'tkazish jarayoni muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan hollarda, YaN natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda YaN qayta o'tkaziladi. Talabaning bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

«Kasb hunarga yo'naltirish» fani bo'yicha talabalarning semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi.

Fan bo'yicha saralash bali 55 ballni tashkil etadi. Talabaning saralash balidan past bo'lgan o'zlashtirishi reyting daftarchasida qayd etilmaydi.

Foydalaniladigan asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar ro'yxati

Asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - Toshkent., Sharq, 1998. - 64 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Ta'lim to'g'risidagi qarorlari to'plami 1-qism. Toshkent., 1998. - 106 b.
3. Davlatov K., Vorobyov A., Karimov I. Mehnat va kasb ta'limi nazariyasi hamda metodikasi. - Toshkent., O'qituvchi, 1992. - 320 b.
4. Kasb ta'limi uslubiyoti / Olimov Q.T., O. Abduquddusov, L. Uzoqova, M. Ahmedjonov, D. Jalolova. - Toshkent., Iqtisod moliya, 2006. - 192 b.
5. Mehnat ta'limi metodikasi / Magdiyev O., Boltaboyev S.A., O. Avazboyev, V.N. Sattorov. - Toshkent., TDPU, 2000. - 92 b
6. Umumiy o'rta ta'lim standarti va o'quv dasturi. O'z RXTV «Ta'lim taraqqiyoti axborotnomasi. 1-7-maxsus sonlar. 1997 yil.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996 yil 31 oktyabrdagi «Xalq badiiy hunarmandchiliklari va amaliy bezak san'atini yanada rivojlantirishni davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari haqida»gi qarori.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 15 avgustdagi «Mahalliy sanoatni boshqarishni takomillashtirish to'g'risidagi Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yirik sanoat korxonalari bilan kasanachilikni rivojlantirish asosida ishlab chiqarish va xizmatlar o'rtasida kooperasiyani rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni.
10. O'.Q.Tolipov, B.I.Muranov, Sh.S.Sharipov Mehnat talimi fanidan yangi tahrirdagi davlat talimi standarti, takomillashtirilgan o'quv dasturi mavzuiy rejalashtirish. –T.: XTV. O'z PFITI. 2004, 2006, 2010 y. 110 b.
11. Bulatov S. S. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati. O'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent. «Mehnat» 1991 yil.
12. Yo'ldoshev J., Yo'ldoshev F., Yo'ldosheva T. Interfaol ta'lim sifat kafoloti. Toshkent. XTXQTMOMI 2008 y. 147 b.
13. Yo'ldoshev J.G'. Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. Toshkent. Fan va texnologiya 2008. 132 b.
14. Sodiev N., Muranov B. va boshqalar. Mehnat va kasbga yo'naltirish ta'limidan testlar tuzish va foydalanish. Samarqand VPQTMOI 2003 y. 55 bet.
15. Muranov B. I. va b. O'quvchi yoshlarning kasb tanlashlarida maktab va oilaning hamkorligi. Toshkent. Maktab va hayot. 2001 y. 5 son. 35-42 betlar
16. Muranov B.I. Mehnat ta'limining o'quvchilarni kasblarga yo'llashdagi didaktik imkoniyatlari. T. RPPKITM. 2003 y. 5 dekabr.
17. Muslimov N.A, SHaripov SH.S. v.b. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llashni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. –T.: 2009 427 b.
18. Qo'ysinov O.A., Sattorov.V.N., YAkubova H.S. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llashdan amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasi. (Metodik qo'llanma). T.: Nizomiy nomli TDPU, 2011. 79 b.

19. Sharipov Sh.S, YAkubova H.S. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llashni o'qitish metodikasi. Kasb tanlashga yo'llash fanidan laboratoriya mashg'ulotlari. Metodik qo'llanma. Toshkent-2008.
20. Timothy P. Melchert. Foundations of professional psychology 2011 Wyman Street, Walham USA.
21. Woodwork joints (the woodworker series). William Fairham. USA 1998.
22. Electronic Devices and Control Systems. V. Gureich USA 2001.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llash, Tasviriy san'at, Chizmachilik, Musiqa madaniyati, Jismoniy tarbiya. (1-9 sinflar) "Toshkent- 2010"
2. Muslimov N.A., Qo'ysinov O.A. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llash o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkil etish. (Metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2006. 52 b.
3. Sharipov Sh.S, Yakubova H.S Pedagogik amaliyot jarayonida talabalar kasbiy moslashishining tashkiliy-metodik omillari. Metodik qo'llanma. T.-2007.
4. Musayev M.M. va b. Kompyuter tarmoqlarini yig'ish. Toshkent. «Ilm Ziyoy» 2009 y. 160 b.
5. Pedagogik atamalar lug'ati. Tuz. R.H.Djurayev va b. T. Fan. 2008. 196 b.
6. Razzoqov Sh. va b. Kompyuter grafikasi. T. Ma'naviyat. 2008 y. 240 b.
7. M. Y. Skopsova. Texnologiya. Obslujivayuyuyiy trud. Rostov na Donu. Feniks. 1997 y. 384 s.
8. Sattorov A. Informatika va axborot texnologiyalari. Toshkent. «O'qituvchi» 2008 y. 271 b.
9. Tolipov O'. Q. Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent. Fan. 2006. 260 b.
10. Xo'jaboyev A. R. Muranov B. I. va b. O'zbekiston Respublikasi umum-ta'lim maktablarida mehnat ta'limi Konsepsiyasi. T. O'MKHTRI. 1997 y. 22 b.
11. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tasviriy san'at va badiiy mehnat yuzasidan metodik tavsiyalar. I-VII sinflar uchun yo'riqnoma rejalashtirish. Tuz. H. Egamov. A. Sulaymonov. T. O'z PFITI. 1999 y. 24 b.
12. Karimov I. va b. Mehnat ta'limi darslarini tashkil etish. 8-sinf. O'z R XTV RTM 2012 y. 130 b.
13. Karimov I. va b. Mehnat ta'limi darslarini tashkil etish. 9-sinf. O'z R XTV RTM 2012 y. 145 b.
14. Karimov I. Nuriddinov A. Metallarga ishlov berish texnologiyasi darslarini tashkil etish. T. Fan va texnologiya. 2013 y. 112 b.
15. Karimov I. va b. 7-sinfda servis xizmati darslarini tashkil etish. T. Fan va texnologiya. 2013 y. 131 b.
16. Karimov I. Mehnat ta'limini o'qitish texnologiyalari. T. O'z R XTV RTM 2008 y. 66 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.ziyonet.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.TDPU.uz

Mavzu № 1 Yoshlarni kasbga yo'naltirishning nazariy shart sharoitlari T-chizma grafik organayzerlari

1)

Maktabda kasbga yo'naltirish ishlarining yutuqlari	Maktabda kasbga yo'naltirish ishlarining kamchiliklari

2)

Kasbga yo'naltirish xonalarining talab darajasida ekanligi	Kasbga yo'naltirish xonalarining talabga javob bermasligi

3)

Sinf rahbarlarining kasbga yo'naltirish ishlaridagi faoliyatida afzalliklar	Sinf rahbarlarining kasbga yo'naltirish ishlaridagi faoliyatida afzalliklar

1. Hozirgi kunda yoshlarni kasb va kasbga yo'naltirishdan maqsad o'sib kelayotgan barkamol avlodni kasblar buyicha ongli ravishda tanlashga tayyorlash.

Yosh avlodni ongli ravishda kasb tanlashga yo'nallash yoshlarning kasbni erkin va mustahkam tanlashlari uchun mustaqil zamin yaratuvchi ilmiy-amaliy tizim sifatida qarash lozim. Bu shaxsning ma'naviy, aqliy, mehnat, estetik va jismoniy tarbiyasi, ya'ni birga ta'lim muassasalaridagi o'quv-tarbiya jarayoni uzviylikda amalga oshiriladi.

Kasb o'zi nima? Degan savol tug'iladi.

- Kasb bu – insonga ma'lum bir talablar quyuvchi faoliyat turidir. куювчи
- Kasb –insonni jamiyat tomonidan tan olinishidir.
- Kasb- tiriklik va tirikchilik manbai..
- Kasb – tirik organizmdir..

Kasb tanlashga yo'llash (proforentatsiya) – termini: yo'naltirish, ajrata bilish, belgilash hayotda to'g'ri yo'lni tanlash degan ma'noni bildiradi.

Kasb tanlashga yo'llash tushunchasi – o'quvchi yoshlarni ongli to'g'ri va erkin kasb tanlashga, kasblar, hunarlarning mehnat yo'lini to'g'ri belgilashga qaratilgan muayyan pedagogik ishni ifoda etadi.

Kasb so'zining ma'nosi – Insonlarning hunari, faoliyat turi va hayot kechirishlari uchun manba xizmatini o'tadigan mashg'ulotni bildiradi.

Kasbga yo'naltirish ishlarini moxiyati : Yosh avlodni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashda uni har tomonlama va barkamol rivojlantirishning shart-sharoitidir.

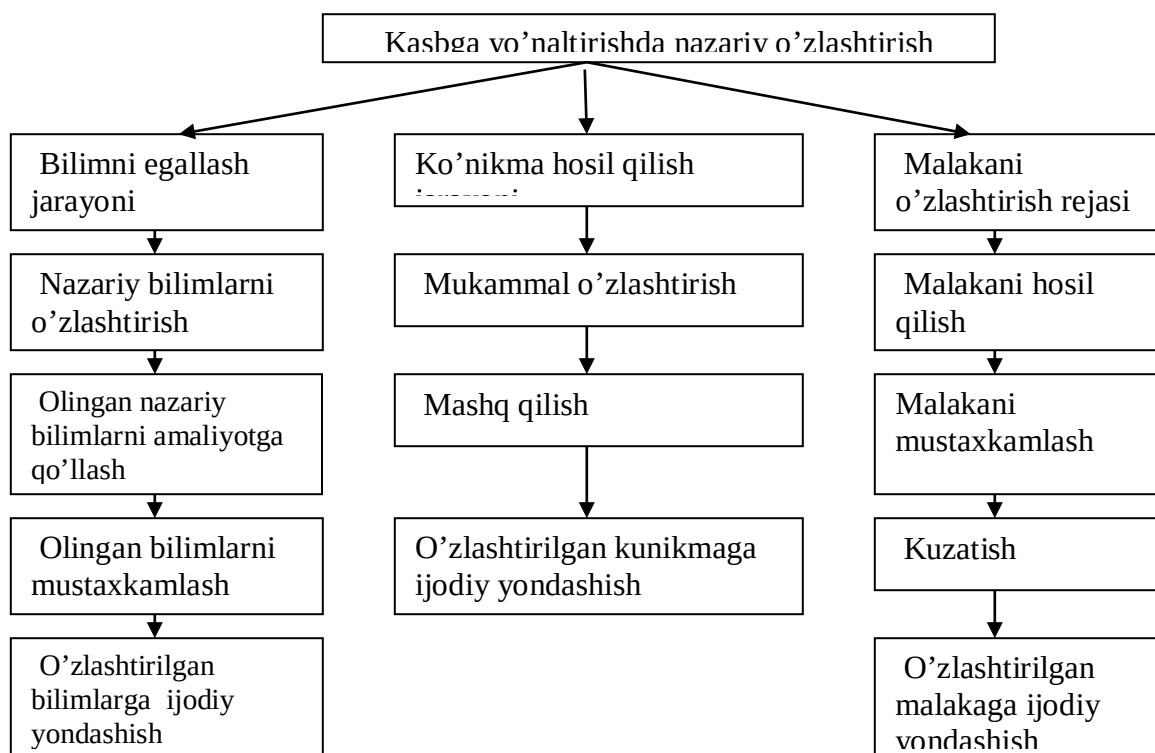
Kasbga yo'naltirish – O'quvchining o'z ehtiyojini oqilona cheklaydigan shaxs sifatida barkamol kamolotga ketishining pedagogik jarayoni bo'lib, nafaqat

pedagogik tashqi ijtimoiy bog'liq bo'lgan tafakkuri va hatti – harakatlarini ongli ravishda o'z-o'zini boshqaruvchidir.

Ushbu vositalar kasb va kasbga yo'naltirish mazmunining asosini tashkil etadi.

Kasb va kasbga yo'naltirishning nazariy shart – sharoitlari deganda, kasb va kasbga yo'naltirish faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilgan turli xil qarashlar majmuasi, g'oyalari va tasavvurlar yig'indisidir. Bu yoshlarning shaxsiy qiziqishlari, layoqati va qobiliyatlariga mos keladigan, jamiyat uchun zarur kasblarga yo'llashdir.

Muammoning muhimligi, yoshlarni kasbga yo'naltirishga oid bir qancha amaliy masalalarni shoshilinch ravishda hal qilishning zarurligi hozirgi vaqtda ko'plab mutaxassislar: pedagoglar, psixologlar, shiforkorlar, iqtisodchilar, sosiologlar va g'oyat xilma – xil sohalarda ishlovchi amaliyotchi xodimlarning e'tiborini o'ziga jalb etadi. Bu borada ko'plab mutaxassislarning ishtirok etishi va ish olib borishi muammoni to'g'ri va kompleks tarzda hal etish uchun zamin va sharoitlar yaratib beradi, albatta. Qo'yida yoshlarning kasbga yo'naltirishning nazariy o'zlashtirishning modelini tasvirlaymiz. (1 shakl)da

Kasb va kasbga yunaltilish ishlari quyidagi asosiy yunalishlarini o'z ichiga oladi:

Kasbiy axborot yoshlarni – zamonaviy ishlab chiqarish turlari va kasblari, xujalik majmuasining malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojlari kasb bozorining kelajakdagi rivojlanishi, kasblarni o'zlashtirishning shakllari va sharoitlari mehnat faoliyati jarayonida kasbiy malakaviy o'sish va o'z o'zini takomillashtirish imkoniyatlari bilan tanishtirish;

Kasbiy maslahat Yoshlarning pedagogik psixologik xususiyatlari va imkoniyatlari xamda jamiyatning ehtiyojlarini xisobga olgan xolda kasbiy yo'lini tanlash bo'yicha ongli ravishda qaror qabul qilish maqsadida kasbiy o'zligini aniqlashda yordam ko'rsatish;

Kasbiy tanlash pedagogik – psixologik psixofiziologik, tibbiy tashxis asosida o'zining psixologik - fiziologik xususiyatlarga ko'proq mos bo'lgan turli kasbiy yo'nalishlar to'g'risida tavsiyalar berish;

Kasbiy saralash Insonning ma'lum kasbga tegishli me'yoriy talablariga mos ravishda kasbiy loyqlik darajasini aniqlash.

Mehnat va kasb - hunar ta'limida o'quvchilarni kasb va kasbga yo'naltirishning qo'yidagi usullarda amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

1. O'quvchilarni kasblar bilan tanishtirish.
2. Kasblar, mehnat yutuqlari talqin etilgan asarlarni o'qishni tavsiya etish:
3. Har bir kasb haqida maxsus darslar o'tish:
4. Ishlab chikarish korxonalari, firma, fan, maorif, madaniyat san'at muassasalariga sayohatlar tashkil etish.
5. Mehnat ilg'orlari bilan, ular erishgan yutuqlari haqida suhbatlar o'tkazish:
6. Mehnat ta'limi yo'nalishi bo'yicha – mul'timedialar ko'rsatish:
7. O'quvchilarni turli xil to'garaklarga jalb etish:
8. Yangi kasb va mutaxassisliklar, fan texnika taraqqiyoti ishlab chikarish texnologiyalari bilan muntazam tanishtirib berish.

Kasb va kasbga yo'naltirish qo'yidagilarni o'z ichiga oladi:

2. O'quvchilarni kasb tanlashga yo'naltirishning asosiy yosh bosqichlari mazmunini qo'yidagilar:

1. Maktabgacha ta'lim yoshidagi - I-bosqich
2. Boshlang'ich kichik yoshdagi (1-4 sinflar) – II – bosqich
3. O'rta yoshdagi (5-7 sinflar) - III - bosqich
4. Katta yoshdagi (8-9 sinflar) – IV - bosqich

O'quvchilar kasbiy tayyorgarligini aniqlash mezoni (besh ballik) ko'rsatkich va o'lchovlari.

Birinchi bosqich – Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda (katta guruh) mehnat bilan band bo'ladigan insonlarga, ularning mashg'ulotlariga, shuningdek qo'llaridan kelidigan faoliyat turlari bo'yicha dastlabki mehnat ko'nikmalarini ijobiy, xissiy ta'sirchan shakllantirish:

Ikkinchi bosqich – Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni bilishga oid va o'yin ko'rinishdagi ijtimoiy foydali mehnat faoliyatini amalga tadbqiq qilish orqali, mehnatga hurmat, mehnat kasb turlari, yo'nalishlari bilan tanishtirib borishini hamda ommaviy kasblarga bo'lgan qiziqishini shakllantirish.

Uchinchi bosqich – O'quvchilarni kasbga yo'naltirish mazmuni ulardagi qiziqish qobiliyat, layoqat va shaxs sifatida jamiyatdagi o'z o'rnini topishdagi

hamda ma'naviy- moddiy qadriyatning izlanuvchan – sinchkov ko'rinishlarini shakllantirish:

To'rtinchi bosqich – O'quvchilarda kasbiy o'zlikni anglashni shakllantirish davri ya'ni o'quvchilarni aniq bir kasbni tanlashning shaxsiy ma'noga egalligini tushunib yetishi, jamiyat oldidagi burchi javobgarlik xislatlarini shakllantirish. Shu sababdan ham mutaxassislarning har biri to'la aniq kasbga yo'naltirish sohasidagi o'z faoliyatida o'zlariga ma'lum bo'lgan metodlarga, muammoga yondoshuv usullariga hamda idrok qilish uslubi va shu kabilarga tayanadi hamda kasbga yo'naltirish metodologiyasini ishlab chiqish kasbga yo'naltirish sohasidagi bundan buyon muvoffaqiyatli ish olib borishning muhim shartidir.

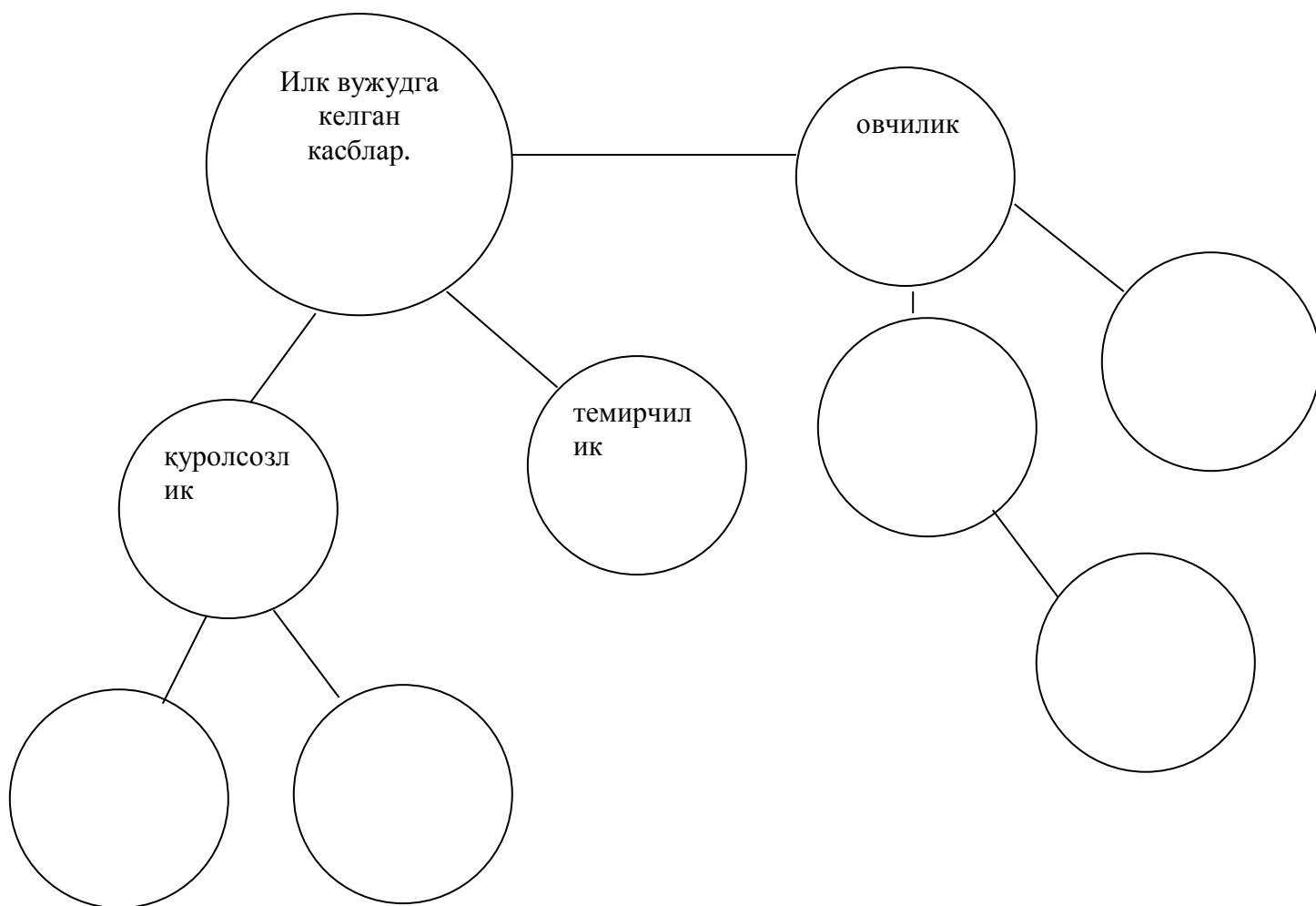
3. Ta'lim to'g'risidagi Qonun (34 modda, beshinchi bob), KADRLAR TAYYORLASH MILLIY DASTURI - barkamol avlod, yetuk, har qanday raqobatga bardoshli kadrlar tayyorlashga yo'naltirilgan O'zbekiston Respublikasi harakat dasturi. "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" 1997 yil 29 avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX _sessiyasida qabul qilindi. Dasturda belgilangan asosiy vazifalar qo'yidagilardan iboratdir:

- "Ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan yangilanish, rivojlangan demokratik huquqiy davlat qurilishi jarayonlariga moslashish"; ta'lim oluvchilarni ma'naviy ahloqiy tarbiyalashning eng samarali shakl va uslublarini ishlab chiqish, uni xayotga joriy etish: ta'lim va kadrlar tayyorlash, ta'lim muassasalarini attetstatsiyadan o'tish va akkreditatsiya qilishning holis tizimini joriy etish va boshqalardir. Yuqorida ta'kidlangan vazifalar, ta'lim sifatida talablari qatorida kerakli nazorat choralari hamda ko'zda tutilgan dastur talablari uch bosqichda amalga oshiriladi. 1 – bosqich: 1997 – 2001 yillarni o'z ichiga olib, unda bajariladigan asosiy ish – uch yillik akademik liseylar va kasb hunar kollejlari tizimiga zamin tayyorlashdan iborat. 2 – bosqich 2001 – 2005 yil, bu davrda har bir xuddudning ijtimoiy iqtisodiy rivojlanish istiqbollari va ehtiyojlari hisobga olingan holda aynan shu yo'nalishni kadrlar bilan ta'minlovchi ta'lim muassasalarining joylashtirilishi ularning moddiy va moliyaviy ta'minlanishi kabi vazifalar hal etiladi. 2005 yilda rivojlanishning ijtimoiy-

iqtisodiy sharoitidan kelib chiqqan holda unga tegishli o'zgartirishlar kiritish mo'ljallangan. 3 – bosqichda (2005 yildan keyin) Kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish jarayonini amalga oshiriladi. Dastur talablariga ko'ra kadrlar tayyorlash jarayoni qo'yidagi subyektlar ishtirok etadi: Shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan, ishlab chiqarish.

Mavzu № 2 Kasbga yunaltirish asoslari tug'risidagi ta'limot.

diagramma .

“Har bir kishi kasb-korini
mukammal bilmog’i, yaxshi tarbiya
olmog’i va yaxshi hulq fazilatlariga
ega bo’lmog’i kerak”. Abu Nosir
Farobiy

1. Hozirgi fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida yosh avlodni jamiyat barpo etishda faol qatnashishga tayyorlash lozim bo’lgan maktabning roli har qachongidan ko’ra o’sdi.

Shu munosabat bilan o’quvchilarga ilm-fan asoslarining mustahkam bilimlarini singdirish, ularda yuksak onglilikni tarbiyalash, umuminsoniy qadriyatni shakllantirish, yosh avlodni turmushga va mehnatga, ijtimoiy zarur kasblarni ongli ravishda tanlashga tayyorlash ta’lim va tarbiyaning hamma bosqichlarida hozirgi maktabning vazifalaridir.

Pedagoglarning oldida turgan muhim vazifalar qo’yidagilar: -
o’quvchilarda aniq bo’lgan qiziqishlarini yanada takomillashtirish;
- uni kasb tanlash darajasiga yetkazish;
- ko’p qirrali qiziqishga ega bo’lgan o’quvchilarda o’ziga ko’proq yoqqan sohani, to’garakni tanlashga amaliy yordam berish;
- o’quvchilarda mehnat qiluvchi kishilarga nisbatan hurmat xislatlarini tarbiyalab berish;
- o’quvchilarning o’ziga xos qiziqishlarini e’tiborga olgan holda ularni sekin-asta jamiyat ijtimoiy mehnatiga jalb qilib borish;
- kasbiy ma’lumotlarni yetarlicha berib borish;
- inson mehnati bilan yaratilgan moddiy boyliklarni har tomonlama tejash xislatlarni tarbiyalash;
- o’quvchilarning o’zi qiziqadigan mehnat ta’limi yo’nalishiga jalb qilish va egallangan iqtisodiy bilimlarni amalda qo’llashlariga erishish;

- o'quvchilarda mehnat va kasb tanlash darslariga qiziqish uyg'otish va uni oshirishda hal qiluvchi ta'sirni yuksak mahorat bilan amalga oshirish. Bu jarayoni to'g'ri tashkil etilganda shaxsning bo'lg'usi kasbiy faoliyat sube'kti sifatida shakllanishini ta'minlaydi. Hozirgi vaqtda ijtimoiy va ilmiy texnikaviy taraqqiyot sharoitida maktab o'quvchilarini kasb va kasbga yo'naltirishning muhimligi ancha oshdi.

2. O'quvchilarni to'g'ri va erkin kasb tanlashga yo'naltirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. To'g'ri kasb tanlash insonning kelajagini hayot tarzini belgilashda katta ahamiyat ega. Har bir shaxs kasbni o'z qiziqishi, qobiliyati va insoniyatlari nuqtai nazaridan tanlaydi (1 – shakl) da ifodalangan.

Kasbni to'g'ri tanlash – inson turmushida muhim qadamdir, yosh avlodning butun hayotidagi muvofaqqiyat ko'p jihatdan kasbning qanchalik to'g'ri tanlashiga bog'liq.

Kasb tanlashda o'quvchilarga bir qator omillar ta'sir etadi.

Qiziqish – bu voqyealikdagi predmetlar va hodisalarning bilish yo'nalishini belgilaydigan, biror narsaga berilish, qoniqish tuyg'usi orqali uyg'onadigan faoliyati tushuniladi.

Qobiliyat – Qaysi bir faoliyatni muvofaqqiyatli bajarishga ta'lluqli bo'lgan va bilimlar, malakalarni egallashning tezkorligini yengilligini izohlab beradigan xususiyatdir.

Idrok – Mazkur muddatda sezgi organlarining yoki bir butun hodisalarning inson ongidan aks etishidir.

Xarakter - Xatti harakatlarning sifat jihatlarining o'ziga xosligini, mustahkamligini ko'rsatib turadigan, maxsus munosabatlarni paydo bo'lish jarayonida o'zining izini qoldiradigan xususiyatlari majmuasidir.

Tafakkur - Bilish, anglashning yuqori shakli bo'lib o'zida obyektiv dunyodagi hodisalar bilan narsalar o'rtasidagi munosabatlarni namoyon etishdir.

Bilish - Dunyo haqidagi yangi bilimlar hisoblanadigan subyekt va obyektning o'zaro ta'sirini, voqyelikning ruhiyatida qayta ta'sir etilishi hamda aks ettirish jarayonidir.

Erk - O'z oldiga maqsadlarni qo'yish va qabul qilish bilan, shu bilan birga, ularni hal etish, amalga oshirish yo'lida ichki va tashqi to'sqinliklarni yengib o'tishdir.

Dunyodagi kasblar, hunarlar, ularning sir asrorlari bilan tanishtirish, qadim ota-bobolarimiz shug'ullangan turli xil hunarmandchilik naqqoshlik, ganchkorlik, yog'och o'ymakorligi, kandakorlik, beshikchilik, pichoqchilik, miskorlik, kashtachilik, etikdo'zlik, do'ppi tikish, zardo'zlik, gilamchilik, kosibchilik, to'quvchilik, zargarlik, kulolchilik kabi kasb hunarlar bilan tanishtirish mehnat va kasb tanlashga yo'llash darslarida amalga oshiriladi.

3. Umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishning bunday imkoniyatlari obyektiv zaminga ega bo'lib voqyelikda har kuni amalga oshirilmoqda.

Kasbga yo'naltirish o'quvchilarga politexnik ma'lumot berish masalalari bilan; kasb tanlash esa muayyan bilim darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. Ma'lumki, politexnik ta'lim xalq xo'jaligini rivojlantirishning ijtimoiy iqtisodiy va ilmiy texnikaviy asoslarini tahlil qilish, ishlab chiqarish tarmoqlarining istiqbolli yo'nalishlarini aniqlashni, bu yo'nalishlari belgilovchi yangi va ilg'or texnologiyalarining ilmiy asoslarini o'rganishni nazarda tutadi. Yoshlarni amaliy faoliyatlarini va kasbiy xislatlarini singdirish, o'z ustida mustaqil ishlash hamda o'zini, politexnikaviy va kasbiy mahoratini oshirib borishga tayyorlashdan iborat.

Kasbga yo'naltirish zamon bilan ham nafas olib borilishi zarur. Shu sababdan o'quvchilarni kasb – hunarga to'g'ri yo'naltirish bilimlarni chuqurroq berish, nazariya bilan amaliyot uzviyligini ta'minlash ularni ilm hunarga ishtiyoqmandligini, mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashimiz zarur. O'quvchilarda kasbga bo'lgan qiziqishni shakllantirish uchun uni vujudga keltirgan muhit va sharoitni aniq bilish lozim. Bu sharoitlar qo'yidagilardir:

- Kasbiy ma'lumotlarni yetarlicha berib borish:

- Umum texnika va kasbiy fan to'garaklari faoliyatini ildam rivojlantirish:
- Kasbga yo'naltiruvchilar: ota-ona, fan o'qituvchilari, sinf rahbarlarining ish o'z so'ziga munosib bo'lgandagina o'quvchining sevgan kasbiga chuqurroq bog'lanishini e'tiborga olish.
- Maktab, oila, mahalla, kasb - hunar kollejlari, tashxis markazlarining faoliyatini kuchaytirish:
- "Kim bo'lishni istayman", "Nima uchun shu kasbni tanladim?" savollariga javob izlash unga yangi innovasion texnologiyalardan foydalanish:
- Kasb tanlashga qiynalayotgan va ikkilanayotgan o'quvchilar bilan individual tarzda ishlash.

BLITS-SO'ROV UCHUN SAVOLLAR

1. Kasb deganda nimani tushinasiz
2. Kasbni to'g'ri tanlash nima
3. Kasbga yo'naltirish deganda nimani tushinasiz
4. Kasblar taxlili deganda nimani tushinasiz

KLASTERNI TUZISH QOIDASI

1. Aqlingizga nima kelsa, barchasini yozing. G'oyalari sifatini muhokama qilmang faqat ularni yozing.
2. Xatni to'xtatadigan imlo xatolariga va boshqa omillarga e'tibor bermang.
3. Ajratilgan vaqt tugaguncha yozishni to'xtatmang. Agarda aqlingizda g'oyalar kelishi birdan to'xtasa, u holda qachonki yangi g'oyalar kelmaguncha qog'ozga rasm chizib turing

3-Mavzu “Kasblar va ularning turlari”

B B B jadvali

Bilaman	Bilmoqchiman	Bilib oldim

T a y a n c h i b o r a s i: Kasb, ixtisosliklar, Kasblarning turlari

Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga fan-texnika yutuqlarini iqtisodiy sohaga tadbiq etish asosida erishish mumkin. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar, O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va unda ko'rsatilganidek fan, ta'lim va ishlab chiqarishning o'zaro faol aloqasini ta'minlashni taqazo etadi.

Ilmiy texnik taraqqiyot natijalarini ishlab chiqarishga, xujalik yuritish sohasiga kirib borish ko'p jiatdan ta'lim saviyasiga, kadrlar salohiyatiga, ayniksa, yoshlarga, ularning faolligiga, o'z kasblarini naqadar egallaganliklari darajasiga bog'liqdir.

Tarix 3 asosiy global bosqichlarga bulinadi: «qishloq xujalik davri», «sanoatlashtirilgan davr» va «sanoatlashgan davrdan keyingi davrlar». Shu davrlar mobaynida jamiyat rivojlanishi bilan bir qatorda kasblar va ularning turlari o'zgarib bordi. Kasb o'zi nima?

- Kasb bu – insonga ma'lum bir talablar kuyuvchi faoliyat turidir.

Har bir faoliyat turining bir – birlariga bog'liq uxshashlik tomonlari bor, bular:

- 1) **Mehnat predmiti;**
- 2) **Mehnat maqsadi;**
- 3) **Mehnat vositalari;**
- 4) **Mehnat sharoitlari:**

Mexnat perdmoti - ishchining nima bilan (yoki kim bilan) ishlashga to'g'ri kelishidir. Mehnat predmetiga ko'ra kasblar 5 ta turga bo'linadi:

1. Agar asosiy mehnat predmeti – bu o'simlik, hayvon yoki mikroorganizmlar bo'lsa (flora va fauna) bunda kasb turi «Odam-tabiati» yoki qisqacha «O - T». Manna shunday kasbga misollar: mikrobiolog, qoraqo'lchi, o'zum teruvchi, keng ixtisosli traktorchi-mashinist, veterinari-fel'dsher, qoramolchilik majmuasi va mexanizatsiyalashgan fermalar operatori, gulchi, davlat urug'chilik inspeksiyasi laboranti, kime-bakteriologik talil laboranti.

2. Agarda asosiy, yetakchi mehnat predmeti – texnik sistemalar, ashyoviy obyektlar, materiallar, energiya turlari bulsa, bunda bu kasblar «Odam-texnika» yoki qisqacha «O - T» turiga kiradi. Bu xil kasb turlariga misollar: dasturli boshkaruv stanoklar operatorlari, kurilish materiallari zavoda pul't boshkaruvi operatori, radio elektron apparatlari va priborlar montajchisi, trolleybus xaydovchisi, mexanik yiguv ishlari, slesar qo'l bilan yoki mashinada parmalash parmalovchisi, egiluvchan ishlab chiqarish tizimlari sozlovchisi, pulat kuyuvchi, injener-fizik, temir beton konstruksiyalari montajchisi, tokar, poyafzalni yukorigi kismini tayyorlovchi, tukuvchi, konditer, duradgor.

3. Agar mehnatni asosiy, yetakchi predmeti-insonlar, guruxlar, jamoalar bulsa, bunda bu xil kasb turi «Odam-odam» (qisqacha «O- O») deb ataladi. Bu kasb turiga misollar: o'qituvchi, menejer, bolalar bogchasi tarbiyachisi, sanoat mollari sotuvchi – maslaxatchisi, yulovchi vagon passajiri, styuardessa, ekskursiyachi va ko'plab boshkalar.

4. Agar mehnatni asosiy, yetakchi predmeti-shartli belgilar, raqamlar, kodlar, tabiiy va sun'iy tillar bo'lsa, bunday kasb turlari (Odam-belgilar tizimi) (qisqachasiga O-BT) deb ataladi. Bunday kasblarga misollar: supermarketning

nazoratchi-kassiri, buxgalter, iqtisodchi, elektron hisoblash mashinalarining operatori, programmachi, korrektor, stenografist-mashinistka, chizmachi, kartograf, tipografchi, kutubxonachi, tarjimon, telegrafchi, matematik, geodezist va boshqalar.

5. Agar mehnatni asosiy yetakchi perdmoti – badiiy obrazlar, ularni qurilish shartlari, bunday kasb turlari «Odam – badiiy obraz» («O – BO») deb ataladi. Bunday kasb turlariga: kiyimlar, buyicha konstruktor – modelyer, chini buyumlar buyicha muykalamchi, ganch buyicha uymakor, rassom-bezatuvchi, quruvchi-buyoqchi va x.k.lar kiradi.

Mehnatning mahsadiga karab xar bir kasblar sinflariga bulinadi:

- G – gnostik kasblar;
- U – o'zgaruvchan kasblar;
- I – izlanuvchan kasblar;

Mehnat vositalariga qarab qo'yidagi bo'limlarga bo'linadi:

- K – qo'l mexnatiga oid kasblar;
- M – qo'l (pichoq) bilan boshkariladigan mashinalardan foydalaniladigan kasblar;
- A – avtomatlashtirilgan kasblar turlari;
- F – funksional mehnat vositalarini egallagan kasblar;

Mehnat sharoitlariga ko'ra kasblarning guruhlari:

Mexnat sharoitiga ko'ra kasblar turt guruxga bo'linadi:

Oddiy maishiy sharoitlardagi mexnat. Bu kasbdagilarni qisqacha «M» deb belgilanadi. Bunga: buxgalter, chizmachi, kutubxonachi, tokar va ko'plab boshqalar kiradi.

Ochiq havodagi mehnat. Mavsumiy va haroratning, namlikning, kunlik pasayishi sharoitida o'tadi («O» guruhi). Bunday kasblarga qator qurilish (toshchi, qurilish duradgori, temir beton konstruksiyalari montajchisi) qishloq xujalik

kasblari (ko'chat yetishtiruvchi, dalachi, cho'pon) va boshqa tarmoq kasblari (masalan, davlat avtomobil inspektori) kiradi.

Noqulay sharoitlardagi mehnat yer tagidagi, yuqoridagi, suv tagidagi, shuningdek yuqori harorat sharoitidagi, namlikdagi va boshqalar (bu guruh kasblari «N» xarf bilan belgilanadi). Kasblarga misollar: shaxtyor, montajchi, suv ostida so'zuvchi, po'lat kuyuvchi, uchuvchi, metro quruvchi va h.k.z.

Yuqori ahloqiy va moddiy javobgarlikdagi mehnat (salomatlik uchun javobgar, tarbiya berish, inson hayoti, katta moddiy va jamoatchilik boyliklari uchun javobgar). Bu guruh kasblari qisqacha «M». Ularga o'qituvchi, shifokor, hakam, uchastka inspektori, sotuvchi, mehnatni quriqlash va texnika xavfsizligi injeneri va h.k.z.

Kasblarning manzili.

Hamma kasblar dunyosi (planetasi) kasblar dunyosini biz kasblarning turiga qarab 5 ta davlatga bo'lsak:

T – tabiat

Tex. – texnika

O – odam

BT – belgi tizimi

BO – badiiy obraz (timsol)

Mehnatning maqsadiga qarab har bir mamlakatni 3 ta viloyatga (oblastga) bo'linadi:

G – gnostik (bilish) kasblar;

U – o'zgartiruvchi kasblar;

I – izlanuvchilik kasblari;

Har bir viloyat mehnat quroliga qarab 4 shaxarga (rayonga) bo'linadi:

K – qo'l mehnati kasblari;

M – qo'l mehnati bilan boshqariladigan mashinalardan foydalanadigan kasblar;

A – avtomatlashtirilgan mehnat kasblar;

F – funksional mehnat qurollari bilan egallangan kasblar;

Xar bir shaharda (rayonda) mehnat sharoitiga qarab (kasblar guruhlari) 4 kucha belgilangan:

M – maishiy sharoitlar;

O – ochiq havodagi ishlar;

N – noqulay sharoitlardagi ish;

MA – yuqori javobgarlikdagi ish;

BLITS-SO'ROV UCHUN SAVOLLAR

1. Kasb kalassifikatsiyasi deganda nimani tushinasiz
2. Ommoviy kasblar deganda qaysi kasblarni tushinasiz
3. Kasbga moslashish deganda nimani tushinasiz
4. Milliy hunarmandchilik deganda nimani tushinasiz

KASB TANLASHGA YO'LLASH FANI BO'YICHA GLASSARIY

Ta'limning madaniy insonparvarlik vazifasi - kishining hayot to'siqlarini yengishga yordam beradigan ma'naviy kuchi, qobiliyati, malakalari, tabiat va ijtimoiy hayotga moslashish vaziyatidagi xarakteri, ma'naviy mas'uliyatining shakllanishi, shaxsiy, kasbiy takomili xamda shaxsning o'zi tomonidan amalga oshirilishini ta'minlovchi imkoniyatlari, shaxsning intellektual, axlokiy erkinlikka, shaxsiy Muxtoriyati shuningdek, baxtiga erishish uchun zarur bo'lgan vositalar shaxsning individual ijodiy tarqqiy etishi va ma'naviy imkoniyatlarining ochilishi uchun sharoitlar yaratishi.

Ta'lim turlari - suxbat metodi, an'anaviy ta'lim, izohli-namunali ta'lim, bilimlarni mustaqil egallash, dasturlashtirilgan ta'lim, ta'limni algoritmlash jarayoni, differenspyali, individual ta'lim va boshqalar.

Tarbiya - 1) shaxsning ma'naviy va jisimoiy xolatiga muntazam va maqsadga muvofiq, ta'sir etish; 2) pedagogik jarayonda ta'lim maqsadlarini amalga oshirish uchun pedagog va tarbnyalanuvchilarning maxsus tashkil etilgan faoliyati.

Taklif qilish - biror xarakat, kalik, ahd, fikr va hissiyot takrorlar, aynan o'zlashtirish.

Pedagogik faoliyat - ta'lim maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan ijtimoiy faoliyatning alohida turi.

Pedagogik o'yin - bilim olishga-qaratgan va ma'lum pedagogik natijaii ko'zlagan hamda ta'lim jarayonida muayyan maqsadni amalga oshiruvchi faoliyat turi.

Pedagogning kommunikativ madaniyati - pedagogning kishilar bilan qisqa muddatda muloqot o'rnatish, ular bilan muloqot va hissiy munosabati.

Temperament - 1) shaxsning psixik faoliyati dinamikasining turli jihatlarini bildiradigan turg'un individual xususiyatlarning qonuniy munosabatlari; 2) shaxsning dinamik xususiyatlari, intensivlik, tezlik, temp, psixik jarayonlar va holatlar ritmi.

Test - 1) standart shakldagi topshiriqlar bo'lib, akliy taraqqiyot, qobiliyat, bilim va malakani aniqlash maqsadida utkaziladigan sinovdir; 2) aniq, sosiologik tadqiqotlarda foydalapnladigan tarqatma material, sovalnoma; 3) shaxs ruhiyati va xulqini aniq miqdoriy va ma'lum sifat baholarini oldindan berilgan ba'zi standart test me'yorlari bilan qiyosiy o'rganishga mo'ljallangan psixologik tadkikotlarning standartlashtirilgan metodi.

Texnologiya - ishlab chikarish jarayonida ashyolar, materiallar, yarim tayyor maxsulotlarni tayyorlash, mita tayyorlash, ashyoning holati, xususiyati, shaklini o'zgartirish metodlari to'plami.

Tizim - 1) yaxlit ta'limni, uning birligini belgilovchi bir-biri bilan qonuniy bog'liq aksariyat unsurlar (predmetlar, xodisalar, qarashlar. bilimlar va boshqalar); 2) qismlarning ma'lum bir boglanishlarda. harakatlarning o'ta izchillikda rejali, tug'ri joylashish tartibi.

Faoliyat - 1) ongli maqsad bilan boshqariladigan kishining ichki (ruhiy). tashqi (jismoniy) faolligi; 2) atrof-muhitning kishilar tomonidan maqsadga muvofiq qayta bunyod etilishi.

Faoliyatning yetakchi turi-bola hayotining muayyan davrdagi psixik rivojlanishini yetarli darajada ta'minlovchi hamda keyingi taraqqiyotga asos bo'luvchi faoliyatdir.

Fundameital - asosiy fundamental xayrixohlik - kishilarga ochiq ko'ngilli bo'lish, iltifotli, marxamatli bo'lish.

Shaxs - 1) kishilarning ijtimoiy xulqli, insonlar orasida o'zini tutishini aks etiradigan ruhiy sifatlar majmuini bildiruvchi tushuncha; 2) turli-tuman sifatlar tizimidagi kishining ruhiy, ma'naviy mohiyati; 3) ijtimoiy mohiyat kasb etgan va o'z-uzini anglash qobiliyatiga ega bo'lgan kishi.

Shaxs dinamikasi - kishining ontogenetik rivojlanishini o'z ichiga olgan so'byektning xususiyatlari va sifatning vaqtga nisbatan o'zgarish jarayoni.

E'tiqod - shaxs amal qiladigan bilim, tamoyil va hodisalarning haqqonnyligi, qalban va asosli ishonch bilan bog'langan, uning atrof-muhitga hamda o'ziniig hatti-harkatlarmga bo'lgan sub'ktiv mumosabati.

O'z-o'zini tarbiyalash - 1) shaxsga xos bo'lgan madaniyatning shakllaiishi va rivojlanishiga qaratilgan izchil va ongli faoliyati; 2) shaxsning o'z jismoiy, ruhiy va ahloqiy sifatlarini tinmay amalga oshirish. O'qitish -ta'lim oluvchining bilish faoliyatini boshqarishga qaratilgan o'qituvchining faoliyati.

O'qitish - 1) ta'limning o'ziga xos usuli bo'lib, shaxsga nazariy va amaliy bilimlar berish jarayonida uning rivojlanishi ta'mmnlanadi; 2) o'quvchi va o'qituvchi, o'quvchining boshqa o'quvchilar bilan aloqasi natijasi o'laroq atrof-muhit, uning qonuniyatlar, taraqqiyot tarixi va ulariing o'rganilish usullarini bilishiing muntazam boshqarilish jarayoni.

Professiogramma – Kasb-hunar tanlayotgan kishilatning zaruriy xislat va fazilatlari, BMI lari hajmi. Kasb-hunarlarning sharoitlari va tanlayotgan kishilarga qo'yayotgan talablari.

Psixogramma – kasb-hunar kishilarining ruxiy va jismonoy xislat va fazilatlari, xususiyatlari, temperamenti (mijozi) layoqati, iqtidori, xayoli, xotirasi va boshqalarning amalda namoyon bulishi. Kishilarning kasb-hunarlarga qo'yadigan talablari majmui.

Trudogramma – kasb-hunar egalarining mehnat faoliyati mazmuni. Sharoitlari, ish o'rniga quyiladigan talablar, mehnat havfsizligi va sanitariya gigiena qoidalari.

1- LABORATORIYA ISHI

MAVZU: KASB TANLASHDA QOBILIYATNING AHAMIYATI

Maqsad: Qobiliyatlarning kasb tanlashdagi ahamiyatini tushuntirish, umumiy va alohida qobiliyatlar haqida tasavvur hosil qilish, talabalarni mehnatsevarlikning qobiliyatlar rivojlanishidagi ahamiyati to'g'risidagi xulosaga olib kelish. Tanlangan kasbni shaxsiy qobiliyatlari, jamiyat ehtiyojlari bilan qiyoslash, kasbiy jihatdan muhim sifatlarini to'g'ri baholash ko'nikmasi bilan qurollantirish. Kasb tanlashga mulohaza bilan yondashishni shakllantirish.

Mashg'ulotni jixozlash: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Mehnat kodeksi. «Mehnat sharoitlari tasnifi» jadvali.

Mashg'ulot rejasi:

1. Qobiliyat, umumiy va maxsus qobiliyatlar to'g'risidagi tushunchani aniq misollar yordamida mustahkamlash .
2. Qiziqish va qobiliyatlarning o'zaro bog'liqligi. Mehnatsevarlik, iroda va qat'iyatlilikning qobiliyatlar rivojlanishidagi ahamiyati. Qobiliyatlarning erta rivojlanishiga, shuningdek balog'at yoshida nomoyon bo'lishiga misollar: Kasbning insonga qo'yadigan umumiy talablari haqidagi materiallarni takrorlash.

Metodik tavsiyanoma

Qobiliyatlar kiziqish va mayllar bilan mahkam bog'liq bo'ladi hamda odamning kasbga layoqatini ko'rsatuvchi belgilarning ajralmasismi hisoblanadi.

Xo'sh, qobiliyatning o'zi nima? Odamning biror faoliyat sohasida muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradigan har qanday individual psixologik xususiyatni qobiliyat deb hisoblash mumkin. Qobiliyatni faqat bilim va malakalardan iborat deb hisoblab bo'lmaydi. Masalan, agar odam hidlarning bir-biridan farkini yaxshi bilsa va ularni esda saqlab qola olsa, u holda bunday fazilat ximik uchun, degustator uchun, oshpaz va boshqa shunga o'xshash kasbdagi kishilar uchun juda zarur bo'lgan qobiliyat hisoblanadi. Basharti, kishining

xotirasida juda ko‘p raqamlar, harflar, so‘zlar yoki tashqi alomatlar yaxshi (mustahkam) saqlanib qoladigan bo‘lsa, u kishi mana shu o‘z xotirasidagi ma’lumotlarni kerak paytda ishlata olsa, u holda bu ham juda zarur fazilat, matematikka, programmistga, konstruktorga va boshqa shunga o‘xshash kasbdagi kishilar uchun zarur bo‘lgan qobiliyat hisoblanadi.

Har qanday faoliyat muayyan qobiliyatlar jamini ishlatishni taqozo etadi. Masalan, veterinariya feldsheri yoki shifokor kuzatuvchan yoki tashabbuskor kishi bo‘lishi, chuqur aqlidrokka ega bulgan chaqkon-epchil odam bulmog‘i, o‘z ishiga g‘oyat halol munosabatda bo‘lishi kerak.

Mustaqil ish:

1. Qobiliyatlarni rivojlantirishda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur xarakter xislatlarini aytib bering.
2. Turmushdan, tarixdan, kinofilmlardan, badiiy adabiyotdan mehnatning qobiliyatlarni rivojlantirishdagi ahamiyatini ko‘rsatuvchi misollar keltiring.
3. Siz tanlangan kasbingiz qaysi turdagi umummiy va maxsus qobiliyatlarni talab qilishini izohlang.
4. Kasb tanlashga onglilik va mustaqillik deganda nimani tushunasiz?
5. «Mehnat sharoitlari tasnifi» jadvalini o‘rganing va tahlil qiling.

2- LABORATORIYA ISHI.

MAVZU: KASBGA YAROQLILIK

Maqsad: Talabalarni kasbga yaroqlilik iborasi bilan tanishtirish, kasb tanlashda o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholash ko‘nikmasi va ehtiyojini shakllantirish.

Mashg‘ulotni jihozlash: Plakat, mavzuga oid slaydlar.

Mashg‘ulot rejasi:

1. Bundan avvalgi mashg‘ulotlarda o‘tilgan materialni mustahkamlash.
2. Kasbga yaroqlilik iborasi tavsifi.
3. Muammoli savol qo‘yish:

4. Yaroqsizlik, yaroqlilik, mos kelish, havas tushunchalari ta'rifi.

Metodik tavsiyanoma

Kasbga yaroqlilik - odam bilan uning ishi kasbi o'rtasidagi o'zaro muvofiqlikdir. Ayni mana shu muvofiqlik bo'lgan taqdirdagina: "odam — kasb" formulasini ro'yobga chiqarish imkoni tug'iladi. Mana shunday o'zaro munosabat xususida to'xtalib o'tamiz.

Har qanday kishining o'zigagina xos bo'lgan muayyan shaxsiy fazilatlar, xususiyatlar mavjud bo'ladi. Tanlanayotgan kasbning shaxsga nisbatan qo'yadigan talablariga mana shu shaxsiy sifatlar qay darajada mos kelishiga qarab odamning u yoki bu kasbga yaroqliligi to'g'risida bir qarorga kelish mumkin.

Kasbga yaroqlilikni to'rt xil darajaga bo'lib, ularni bir-biridan farq qilish mumkin.

1. Yaroqsizlik (mazkur kasbga yaroqsizlik). U vaqtincha ham bo'lishi mumkin yoki amaliy jihatdan ro'yobga chiqmaydigan bo'lishi ham mumkin. Kishining salomatligi yomon bo'lganda, u yoki bu sohadagi ishga o'sha kishining sog'lig'i, shifokorlarning nuqtai nazariga qaraganda to'g'ri kelmaydi, deb topilgan hollarda kasbga yaroqsizlik to'g'risida gapirish mumkin.

Tanlangan kasbga sog'liqning to'g'ri kelmasligi xususidagi ushbu gruppaga to'g'risida biz bundan oldingi paragrafda mufassal to'xtalib o'tgan edik. Lekin tanlangan kasbga faqat sog'liq emas, balki bundan boshqa omillar ham monelik qilishi mumkin. Gap shundaki, butun bir gruppani tashkil etuvchi bir qator kasblar odamga nisbatan juda katta talablar qo'yadi. U kasblarga faqat maxsus qobiliyatga ega bo'lgan kishilargina muvofiq kelishi mumkin. Agar kishida mana shunday maxsus qobiliyat yo'q bo'lsa, uning o'rnini hech narsa bilan to'ldirib bo'lmaydi. Bunday hollarda kishidan o'z kasbiga nisbatan mutlaqo yaroqli bo'lish talab qilinadi, deb aytadilar.

Bajaradigan ishlari jarayonida odamlarning sog'lig'i va hayoti uchun xavfli bo'lgan, kutilmagan vaziyatlar sodir bo'lishi ehtimol to'tilgan kasblar (uchuvchi, xirurg, energosistemalar operatori va boshqalar) vakillari uchun o'z kasbiga ana

shunday mutlaqo yarakli bo'lish sharti qo'llaniladi. San'at bilan bog'liq bo'lgan kasblar to'g'risida ham xuddi mana shu gaplarni aytish mumkin: masalan, agar kishining tasviriy san'at sohasida ishlash uchun qobshshyati bo'lmasa, rassom, arxitektor, haykaltarosh bo'lib etishishi amri-maholdir.

2. Yaroqlilik (u yoki bu kasb yoxud gruppaga yaroqlilik). Qasbga yaroqlilikning ushbu darajasi shu bilan ajralib turadiki, bunda biror sohadagi mehnatga nisbatan monelik qiluvchi omillar bo'lmaydi, lekin ayni mahalda kishida mazkur kasbga yaqqol ko'zgatashlanib turgan mayllar ham bo'lmaydi. "Siz mana shu kasbni tanlashingiz mumkin. Ajab emas, siz shu sohada yaxshi mutaxassis bo'lib etisharsiz" - deb tasalli berishadi bu kasbni tanlagan kishilarga. Bu jihatdan kasbga yaroqlilik darajasini ham yuqoridagi ta'rifdan bilib olish mumkin.

3. Mos kelish (u yoki bu faoliyat sohasiga odamning mos kelishi). Bunday hollarda odamning ayrim shaxsiy fazilatlarini ko'rsatib o'tish mumkin, Bu fazilatlar muayyan kasb yoki kasblar gruppasi talablariga aniq (shubhasiz) mos keladi. Masalan, biror kishida muayyan bir sohada u yoki bu mehnat ob'ektiga masalan, biologiya, texnika va hokazo ob'ektlarga nisbatan qiziqish bo'lishi yoxud biror sohada o'zini amaliy ishda sinab ko'rish vaqtida ba'zi bir yutuqlarni qo'lga kiritgan kishilardagi muvofiqlik, o'z kasbiga mos kelish buning misolidir. Kasbga yaroqlilikning bu darajasidagi kishilarga nisbatan shunday deb murojaat qilish mumkin: "Siz mana shu kasbni tanlasangiz bo'ladi, siz yaxshi mutaxassis bo'lib etishishingiz juda mumkin".

4. Havas (mazkur kasbga, faoliyat sohasiga). Ishga havasi (rag'bati) bo'lgan bunday kishini mehnatchi sifatida inson tarakqiyotining mazkur bosqichida kasbga yaroqlilikning oliy darajasi deb hisoblash mumkin. Bu erda gap odamni boshqalardan ajratib turadigan sifatlar to'g'risida bormoqda. Kishi taxminan o'zi bilan bir xil sharoitda ishlayotgan va o'qiyotgan tengdoshlaridan yaqqol ajralib turadi. Kasbga yaroqlilikning bunday darajasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin: "Siz faoliyatning shu sohasi-da, ha, ayni mana shu sohada yaxshi mutaxassis bo'lib etishasiz".

Kasbga yaroqlilik tugʻma sifat emas. U mehnat faoliyatida shakllanib boradi. Mehnat jarayonida faqat professional idrok, xotira va tafakkur rivojlanibgina qolmay, odamda muayyan xulq-atvor tipi ham, uning kollektivchilikka xos yoʻnalishi ham, talabchanligi ham, burchni anglash hissi ham, shaxsning boshqa shu singari fazilatlari ham rivojlanib boradi.

Mustaqil ish:

1. Nima uchun inson kasbga yaroqlilik darajasini oʻrganib chiqishi lozim?
2. Kasbga yaroqlilik darajalarini taʼriflang.
3. Oʻzingiz tanlayotgan kasbingizga qay darajada yaroqli ekanligingizni tahlil qiling.
4. Talabalarining kasbga yaroqlilik darajasi haqidagi materialni mustaqil holda oʻrganish.

3-LABORATORIYA ISHI

MAVZU: KASB TANLASHDA SALOMATLIKNING AHAMIYATI

Maqsad: Kasb tanlashda salomatlikning ahamiyatini hisobga olish zarurligini tushuntirish. Mamlakatimizda yosh avlodning sogʻligini saqlash borasida amalga oshirilayotgan ishlar bilan tanishtirish.

Mashgʻulotni jixozlash: Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Mehnat kodeksi, mavzuga oid slaydlar.

Mashgʻulot rejasi: Kasb tanlashda salomatlikni ahamiyatini hisobga olish zarurligi haqida suhbat. Suhbat uchun savollar: «El sogʻligi-YUrt boyligi» degan iborani qanday tushunasiz? Kasb ishlovchining salomatligiga salbiy taʼsir koʻrsatish mumkinmi? Bu nimalarda aks etadi? Oʻqituvchi ishlaydigan oʻsmirlar salomatligini saqlashga, yaʼni ishga qabul qilish vaqtida tashqari bajariladigan, tungi va dam olish kunlaridagi ishlarga jalb etish maʼn etilishi va hakovalar toʻgʻrisida soʻzlaydi (mehnat kodeksidagi huquq va burchlar).

Oʻquvchilar eʼtibori davlatning yosh avlod haqidagi gʻamxoʻrligi ular gʻayrat bilan ishlashdan qochish imkoniyati deb tushunmasligi kerakligiga qaratish lozozim.

Kuchi etganda mehnat qilish organizmning rivojiga ijobiy ta'sir etadi, ko'p kasalliklarni oldini olish va davolash vositasi hisoblanadi.

Metodik tavsiyanoma

Agar kishining salomatligi yaxshi bo'lmasa, u muayyan kasbda ishlash uchun shikorlar xulosasi bo'yicha yaroqli emas, deb topilgan bo'lsa o'sha kishi mazkur kasbga yaroqsiz deb hisoblanadi. Buning ma'nosi shuki, kishi mazkur ishni yo mutlaqo bajara olmaydi, yoki bu ish uning sog'lig'idagi (hozircha, balki, uncha sezilmaydigan) o'zgarishlarni ko'paytirib, dardini kuchaytiradi.

Kishining salomatligi ma'lum bir kasb talablariga muvofiq kelish-kelmasligini aniqlash — shifokorning vazifasidir. SHuning uchun ham ishga yoki o'quv yurtiga kirayotgan har bir kishi, albatta, tibbiy ko'rigidan o'tadi. Lekin ko'pincha shunday bo'ladiki, kishi o'zining nazarida kasb tanlab bo'lganidan keyin bunday tibbiy ko'rigi amalga oshiriladi. Keyin afsuslanib yoki iztirob chekib yurmaslik uchun o'z vaqtida shifokor bilan maslahatlashib olish muhim ahamiyatga egadir.

Kasb tanlayotgan har bir kishi organizm uchun noqulay deb hisoblanadigan omillarni bilib olmog'i kerak. Bu hol unga o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholashga yordam beradi. Xo'sh, bular qanday omillar? Ba'zi hollarda bular — katta jismoniy nagruzkalar, optimal mikroiklimdan chekinilgan vaqtlar (haroratning past yoki yuqori bo'lishi) hisoblansa, boshqa hollarda bu omil ortiq darajadagi chang-to'zondan, shovqin va vibratsiya (tebranish) dan, uchinchi bir hollarda esa zaharli moddalarni ishlatishdan iborat bo'ladi va hokazo.

Biror kasb tanlanayotgan vaqtda meditsina ko'rsatkichlarining to'g'ri kelmasligi eng avvalo kasallik xarakteri bilan belgilanadi. Tanlangan kasbga sizning sog'lig'ingiz to'g'ri kelish-kelmasligi haqidagi xulosani faqat shifokor berishi mumkin.

Biroq, shuni ham nazarda tutish kerakki, turli kasalliklarga organizmning qarshilik ko'rsatish imkoniyatlari juda katta bo'lib, odam o'zi sevgan kasbini egallash uchun butun iroda kuchini ishga solib kasallikni engishi mumkin.

Har bir kishi yoshligidan boshlab o'z salomatligi to'g'risida o'ylashi, gigiena sohasidagi bilimlarini, birinchi tibbiy yordami ko'rsatish malakalarini egallab olishi, sog'lom turmush tarzi bilan yashashni o'rganib olmog'i kerak.

Mustaqil ish:

1. Kasb tanlash vaqtida nima uchun salomatlikni hisobga olish zarur?
2. Kasbiy kasalliklar to'g'risida ma'lumot bering.
3. O'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olmaslik natijasida kelib chiqadigan kasalliklar?
4. Organizm uchun qanday ishlab chiqarish omillari noqulay omillar hisoblanadi?
5. Mehnat sharoitining odam organizmiga ko'rsatadigan ta'siri bo'yicha kasblarning to'rtta guruhi xaqida ma'lumot bering.

Foydalaniladigan asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar ro'yxati **Asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar**

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - Toshkent., Sharq, 1998. - 64 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Ta'lim to'g'risidagi qarorlari. 1-qism. Toshkent., 1998. - 106 b.
3. Davlatov K., Vorobyov A., Karimov I. Mehnat va kasb ta'limi nazariyasi hamda metodikasi. - Toshkent., O'qituvchi, 1992. - 320 b.
4. Kasb ta'limi uslubiyoti / Olimov Q.T., O. Abduquddusov, L. Uzoqova, M. Ahmedjonov, D. Jalolova. - Toshkent., Iqtisod moliya, 2006. - 192 b.
5. Mehnat ta'limi metodikasi / Magdiyev O., Boltaboyev S.A., O. Avazboyev, V.N. Sattorov. - Toshkent., TDPU, 2000. - 92 b
6. Umumiy o'rta ta'lim standarti va o'quv dasturi. O'z RXTV «Ta'lim taraqqiyoti axborotnomasi. 1-7-maxsus sonlar. 1997 yil.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996 yil 31 oktyabrdagi «Xalq badiiy hunarmandchiliklari va amaliy bezak san'atini yanada rivojlantirishni davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari haqida»gi qarori.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 15 avgustdagi «Mahalliy sanoatni boshqarishni takomillashtirish to'g'risidagi Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yirik sanoat korxonalari bilan kasanachilikni rivojlantirish asosida ishlab chiqarish va xizmatlar o'rtasida kooperasiyani rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni.

10. O'.Q.Tolipov, B.I.Muranov, Sh.S.Sharipov Mehnat talimi fanidan yangi tahrirdagi davlat talimi standarti, takomillashtirilgan o'quv dasturi mavzuiy rejalashtirish. –T.: XTV. O'z PFITI. 2004, 2006, 2010 y. 110 b.
11. Bulatov S. S. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati. O'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent. «Mehnat» 1991 yil.
12. Yo'ldoshev J., Yo'ldoshev F., Yo'ldosheva T. Interfaol ta'lim sifat kafoloti. Toshkent. XTXQTMOMI 2008 y. 147 b.
13. Yo'ldoshev J.G'. Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. Toshkent. Fan va texnologiya 2008. 132 b.
14. Sodiev N., Muranov B. va boshqalar. Mehnat va kasbga yo'naltirish ta'limidan testlar tuzish va foydalanish. Samarqand VPQTMOI 2003 y. 55 bet.
15. Muranov B. I. va b. O'quvchi yoshlarning kasb tanlashlarida maktab va oilaning hamkorligi. Toshkent. Maktab va hayot. 2001 y. 5 son. 35-42 betlar
16. Muranov B.I. Mehnat ta'limining o'quvchilarni kasblarga yo'llashdagi didaktik imkoniyatlari. T. RPPKITM. 2003 y. 5 dekabr.
17. Muslimov N.A, SHaripov SH.S. v.b. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llashni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. –T.: 2009 427 b.
18. Qo'ysinov O.A., Sattorov.V.N., YAkubova H.S. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llashdan amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasi. (Metodik qo'llanma). T.: Nizomiy nomli TDPU, 2011. 79 b.
19. Sharipov Sh.S, YAkubova H.S. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llashni o'qitish metodikasi. Kasb tanlashga yo'llash fanidan laboratoriya mashg'ulotlari. Metodik qo'llanma. Toshkent-2008.

Qo'shimcha adabiyotlar

4. Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llash, Tasviriy san'at, Chizmachilik, Musiqa madaniyati, Jismoniy tarbiya. (1-9 sinflar) "Toshkent- 2010"
5. Muslimov N.A., Qo'ysinov O.A. Mehnat ta'limi, kasb tanlashga yo'llash o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkil etish. (Metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2006. 52 b.
6. Sharipov Sh.S, Yakubova H.S Pedagogik amaliyot jarayonida talabalar kasbiy moslashishining tashkiliy-metodik omillari. Metodik qo'llanma. T.-2007.
4. Musayev M.M. va b. Kompyuter tarmoqlarini yig'ish. Toshkent. «Ilm Ziyoy» 2009 y. 160 b.
5. Pedagogik atamalar lug'ati. Tuz. R.H.Djurayev va b. T. Fan. 2008. 196 b.
6. Razzoqov Sh. va b. Kompyuter grafikasi. T. Ma'naviyat. 2008 y. 240 b.
7. M. Y. Skopsova. Texnologiya. Obslujivayuyiy trud. Rostov na Donu. Feniks. 1997 y. 384 s.
8. Sattorov A. Informatika va axborot texnologiyalari. Toshkent. «O'qituvchi» 2008 y. 271 b.
9. Tolipov O'. Q. Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent. Fan. 2006. 260 b.

10. Xo'jaboyev A. R. Muranov B. I. va b. O'zbekiston Respublikasi umum-ta'lim maktablarida mehnat ta'limi Konsepsiyasi. T. O'MKHTRI. 1997 y. 22 b.
11. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tasviriy san'at va badiiy mehnat yuzasidan metodik tavsiyalar. I-VII sinflar uchun yo'riqnoma rejalashtirish. Tuz. H. Egamov. A. Sulaymonov. T. O'z PFITI. 1999 y. 24 b.
12. Karimov I. va b. Mehnat ta'limi darslarini tashkil etish. 8-sinf. O'z R XTV RTM 2012 y. 130 b.
13. Karimov I. va b. Mehnat ta'limi darslarini tashkil etish. 9-sinf. O'z R XTV RTM 2012 y. 145 b.
14. Karimov I. Nuriddinov A. Metallarga ishlov berish texnologiyasi darslarini tashkil etish. T. Fan va texnologiya. 2013 y. 112 b.
15. Karimov I. va b. 7-sinfda servis xizmati darslarini tashkil etish. T. Fan va texnologiya. 2013 y. 131 b.
16. Karimov I. Mehnat ta'limini o'qitish texnologiyalari. T. O'z R XTV RTM 2008 y. 66 b.

Elektron ta'lim resurslari

4. www.ziynet.uz
5. www.pedagog.uz

BLIS – O'YIN TEXNOLOGIYASI

Ushbu texnologiya o'quvchi–talabalarni harakatlarni ketma–ketligini to'g'ri o'rnatishga, mantiqiy fikrlashga, o'rganayotgan predmetni asosida ko'p, xilma–xil fikrlardan, ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan. Ushbu texnologiya davomida o'quvchi–talabalar o'zlarining mustaqil fikrlarini boshqalarga o'tkazadilar, chunki bu texnologiya shunga to'liq sharoit yaratib beradi.

“BLIS – O'YIN” TEXNOLOGIYASINI O'TKAZISH BOSQICHLARI

1 – BOSQICH

- o'qituvchi ushbu trening bir necha bosqichda o'tkazilishi haqida tinglovchilarga (talaba-o'quvchilarga) tushuncha beradi. Har bosqichdagi vazifani bajarishga aniq vaqt berilishi, tinglovchilar esa shu vaqtdan unumli foydalanishlari kerakligi haqida ularni ogohlantiradi;
- o'qituvchi hamma tinglovchilarga alohida – alohida tarqatma material beradi va tinglovchilardan ushbu materialni sinchiklab o'rganishlarini so'raydi;
- o'qituvchi tarqatma material mazmuni va bajariladigan vazifani tushuntiradi, ya'ni tarqatma materialda berilgan 13 ta harakatning ketma – ketligini to'g'ri belgilash kerakligi, belgini esa qog'ozda alohida ajratilgan bo'limga raqamlar bilan belgilash kerakligini tushuntiradi;
- qo'yilgan vazifa avval yakka tartibda bajarilishini aytadi.

2 – BOSQICH

- o'qituvchi birinchi berilgan vazifani har bir tinglovchi tomonidan yakka tartibda bajarilishini kuzatadi, qiynalganlarga yordam beradi, yoki qaytadan tushuntiradi;
- har bir tinglovchi tarqatma materialdagi “YAKKA BAHO” bo'limiga shu yerda berilgan harakatlardan o'zining shaxsiy fikri asosida mantiqiy ketma–ketligini raqamlar bilan belgilab chiqadi, ya'ni berilgan 13 harakatdan, uning fikricha qaysi biri, birinchi bo'lishi, qaysi biri esa ikkinchi bo'lishini va hokazo. Bu vazifani bajarishga 10 daqiqa vaqt beradi.

3 – BOSQICH

- o'qituvchi tinglovchilardan 3 kishidan iborat kichik guruhlar tashkil etishlarini so'raydi. 3 kishilik guruhlar tinglovchilarning xohishlariga qarab yoki raqamlar bo'yicha tashkil etilishi mumkin;

- kichik guruhlardagi tinglovchilarning har biri o'z qog'ozidagi yakka baho bo'limida belgilangan harakatlar ketma-ketligi bilan bir-birlarini tanishtiradilar, keyin 3 kishida uch xil bo'lgan ketma-ketlikni birgalashib, bir-birlari bilan tortishib, bahslashib, bir-birlariga ta'sir o'tkazib, o'z fikrlariga ishon tirib kelishgan holda bir muqimga kelib ularga tarqatilgan qog'ozdagi "GURUH BAHOSI" bo'limiga raqamlar bilan belgilab chiqadilar.

- o'qituvchi kichik guruhdagi tortishuvlarda ishtirok etmaydi, faqat kichik guruhlar va har bir tinglovchi faoliyatini kuzatadi. Bu vazifani bajarish uchun 20 daqiqa vaqt beriladi.

4 – BOSQICH

Barcha kichik guruhlar o'z ishlarini tugatgach, o'qituvchi harakatlar ketma-ketligi bo'yicha to'g'ri javobni beradi, ya'ni tinglovchilardan ularga tarqatilgan qog'ozlardan "TO'G'RI JAVOB" bo'limini topishi va unga o'qituvchi tomonidan aytilgan harakatlar ketma-ketligining raqamlarini yozishni so'raydi.

5 – BOSQICH

O'qituvchi "TO'G'RI JAVOB" bo'limida berilgan raqamlardan "YaKKA BAHO" bo'limida berilgan raqamlarni (yoki aksincha), ya'ni kattadan – kichikni ayirgan holda "YaKKA XATO" bo'limiga chiqqan farqni yozishni so'raydi. "YaKKA BAHO" bo'limidagi sonlarni yuqoridan pastga qarab qo'shib chiqib umumiysini hisoblashlari kerakligini uqtiradi.

6 – BOSQICH

- xuddi shu tartibda "TO'G'RI JAVOB" va "GURUH BAHOSI" o'rtasidagi farq kattadan – kichikni ayirish orqali bajariladi, chiqarilgan farqlar soni "GURUH XATOSI" bo'limiga yozilib, yuqoridan pastga qarab qo'shiladi va umumiy son keltirib chiqariladi.

7 – BOSQICH

- O'qituvchi yakka va guruh xatolarining umumiy miqdori (soni) bo'yicha tushuncha berib, ularni alohida-alohida sharhlab beradi.

“YaKKA XATO” bo'limidagi umumiy sonlarning sharhi:

Agar yakka xatolar soni 30 gacha bo'lsa, bunday tinglovchilarda tashkilotchilik, konstruktivlik qobiliyati yetarli, ular mustaqil ravishda har bir ishni tashkil eta oladilar, turli sharoitlardagi harakatlar vaqtida mantiqli ularning ketma-ketligini tashkil eta oladilar.

Agar yakka xatolar soni 30 dan 40 gacha bo'lsa, bunday tinglovchilarda tashkilotchilik qobiliyati yetarli emas, biron bir ishni yoki faoliyatni tashkil etishlarida qiynaladilar yoki pala-partishlikka yo'l qo'yadilar. Shuning uchun ular alohida kurslarda o'qishlari yoki mantiqiy fikrlashga o'rganishlari kerak bo'ladi.

Agar xatolar son 40 dan yuqori bo'lsa, bunday tinglovchilarda tashkilotchilik, mantiqiy fikrlash qobiliyati yetarli emas, ular o'z ustilarida ishlashlari kerak bo'ladi yoki maxsus treninglar kurslarida o'qishlariga to'g'ri keladi.

“GURUH XATOSI” bo'limidagi umumiy sonlarning sharhi:

- Agar xatolar soni 30 gacha bo'lsa, bu guruhlardagi tinglovchilar bir-birlarini tushunishga harakat qilganlar, bir-birlarini ishontira olganlar va natijada bir xil natijaga erishganlar. Demak, guruhda samimiy munosabat o'rnatilgan, fikrlar bir joydan chiqqan.

- Agar guruhning xatolar soni 30 dan 40 gacha bo'lsa, bu guruhda tinglovchilarning bir muqimga kelishlari qiyin bo'lgan, tortishuvlar yuzaki yoki ishonarsiz bo'lgan yoki guruh a'zolari bir-birlarini tushunishga sust holda intilganlar yoki vazifaga beparvoroq bo'lganlar, yoki bir-birlarini xafa qilib qo'yishdan cho'chiganlar, yoki guruhning barcha a'zolari yuzaki holda kelishilgan-u, aslida esa har kim o'z fikrida qolgan bo'lishi mumkin. Samimiy munosabat bu guruhda o'z aksini topmagan.

Agar guruh xatosining soni 40 dan ortiq bo'lsa, bu guruh a'zolari umuman bir-birlari bilan kelisha olmaganlar, o'zaro ishontirish bo'lmagan. Harkimo'z fikrida qolgan. Samimiymunosabato'rnatilmagan.

Izoh: Bajirilgan vazifa ni baholashning yanabirturi quyidagicha: tinglovchilarning javoblari o'qituvchi tomonidan berilgan "TO'G'RI JAVOB" ning yarmidank o'piga to'g'ri kelingan bo'lsa, "qoniqarli", 75 % to'g'ri kelingan bo'lsa "yaxshi", 100 % to'g'ri kelingan bo'lsa "a'lo" deb belgilash mumkin.

8 – BOSQICH

- Misol tariqasida "Men-tashkilotchisi" mavzusidagi blis-o'yinning chizmasini keltirish mumkin. (harbiro'qituvchi o'z predmeti, yoki o'tayotgan yoki o'tgan mavzusiasosidagi blis-o'yin shaklidan foydalanib o'yin mazmunini tuzish mumkin);
- o'qituvchi mashg'ulotni yakunlaydi. Guruhlarning ba'zilariga, ularning faoliyatlariga o'z fikrini bildiradi. Ushbu trening ularni inimalarga o'rgatganini, ular shu trening orqali inimalarni bilib olishganlar bilan qiziqadivakeraklisavollarni beradi.

